

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
VĒSTURES UN FILOZOFIJAS FAKULTĀTE
LATVIJAS UN AUSTRUMEIROPAS JAUNO UN JAUNĀKO LAIKU
VĒSTURES KATEDRA

Vēstures bakalaura studiju programmas

3.kursa studente

Liene **Riekstiņa**

Stud. apl. Nr. lr08131

**1991. GADA JANVĀRA KRĪZE LATVIJĀ:
MILITĀRPOLITISKAIS ASPEKTS
BAKALAURA DARBS**

Darba zinātniskais vadītājs

Mag. hist., Ilze Pinte

RĪGA 2011



ANOTĀCIJA

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt 1991. gada janvāra krīzes Latvijā militārpolitisko aspektu, jo historiogrāfijā ir maz pētīta janvāra krīze kā notikumu un parādību komplekss, tās cēloņi, attīstība un sekas, tās militārpolitiskais raksturs.

Krīzes būtību raksturo Latvijas neatkarības idejas pretinieku mēģinājumi pārņemt varu savās rokās un militāra uzbrukuma draudi no PSRS vadības puses. Situāciju janvārī destabilizēja arī īpašās uzdevumu milicijas vienības kaujinieku izdarītie uzbrukumi. Pēc tam, kad 20. janvārī īpašās uzdevumu milicijas vienības kaujinieki uzbruka Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijai, situācija valstī sāka stabilizēties, jo Latvijas neatkarības idejas pretinieki atteicās no savām prasībām par Latvijas parlamenta un valdības atcelšanu, bet Padomju Savienības vadītāji bija gatavi uzsākt sarunas ar mūsu valsts vadītājiem par abu valstu turpmākajām attiecībām.



ANNOTATION

The aim of the graduation paper is to analyse military and political aspects of the January 1991 crisis in Latvia, because its reasons, development and results haven't been analysed in Latvian historiography as a complex of events and facts.

The essence of the crisis is characterized by the attempts of the enemies of the idea of Latvian independence to take over the power and the threat of military attack from the Soviet leadership. Situation in January was also destabilized by the attacks of the special occasion police units. After that, when the special occasion police units attacked the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Latvia on 20th of January, the situation in the country started to stabilize, because the enemies of Latvia's independence idejas abjured from their demand to overthrow Latvia's parliament and government, but USSR leaders were ready to start negotiations with leaders of our country about the relationship between both countries.



SATURS

Anotācija.....	2
Annotation.....	3
Apzīmējumi.....	5
Ievads.....	7
Avotu un literatūras apskats.....	10
I Situācija valstī pirms janvāra krīzes.....	16
II Janvāra krīzes pirmais posms: 2. janvāris – 12. janvāris.....	22
III Janvāra krīzes otrais posms: 13. janvāris – 20. janvāris.....	28
3.1. Barikāžu veidošana.....	28
3.2. Politisko un sabiedrisko organizāciju centieni pārņemt varu.....	30
3.3. Krievijas un Rietumu valstu un starptautisko organizāciju ietekme uz notikumu gaitu Latvijā.....	37
IV Janvāra krīzes izskaņa: 21. janvāris – 1. februāris.....	42
Secinājumi.....	47
Izmantoto avotu un literatūras saraksts.....	49



APZĪMĒJUMI

ANO - Apvienoto Nāciju Organizācija

AP – Augstākā Padome

apr. – apraksts

a/s – akciju sabiedrība

ASV – Amerikas Savienotās Valstis

BKA – Baltijas kara apgabals

BS – bruņotie spēki

CIP – Centrālā izlūkošanas pārvalde

CK – Centrālā komiteja

eks. - eksemplārs

f. – fonds

g. - gads

IeM – Iekšlietu ministrija

Interfronte – Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas darbaļaužu internacionālā fronte

KPFSR – Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskā Republika

l. - lieta

LKP – Latvijas Komunistiskā partija

lp. – lapa

lpp. - lapaspuse

LPSR – Latvijas Padomju Sociālistiskā Republika

LR – Latvijas Republika

LTF – Latvijas Tautas fronte

LVA – Latvijas Valsts arhīvs

MP – Ministru Padome

OMON ¹ - īpašo uzdevumu milicijas vienība

PSKP – Padomju Savienības Komunistiskā partija

PSRS – Padomju Sociālistisko Republiku Savienība

PSR – Padomju sociālistiskā Republika

skat. - skatīt

u.c. – un citi

u. tml. – un tamlīdzīgi

¹ Sarunvalodā vienības kaujinieki tika saukti arī par „melnajām beretēm”, jo viņi nēsāja galvassegas.



VDK – Valsts drošības komiteja

VSGK – Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteja



IEVADS

Pēc 1990. gada 4. maija, kad tika pieņemta deklarācija par „Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu” (turpmāk tekstā arī Deklarācija), Latvijā pastāvēja tā sauktais divvaldības periods, jo no vienas puses darbojās Latvijas Republikas (LR) Augstākā Padome (AP), Ministru Padome (MP) un citas institūcijas un organizācijas, kuras vēlējās atjaunot Latvijas neatkarību *de facto*, bet no otras puses Latvijā turpināja strādāt Padomju Sociālistisko Republiku Savienībai PSRS) pakļautās iestādes un institūcijas, kas neatzina pieņemto Deklarāciju un iestājās pret Latvijas neatkarības atjaunošanu. Latvijas Komunistiskā partija (LKP) bija visu pret Latvijas neatkarības ideju vērsto sabiedrisko un politisko organizāciju ideoloģiskā vadītāja. Pēc 1990. gada marta AP vēlēšanām tā bija nonākusi opozīcijā, taču vēlējās atjaunot savu agrāko varu. Turklāt Latvijas teritoriju pārklāja PSRS bruņoto spēku (BS) militārās bāzes un citi objekti, kā arī Padomju Savienības BS obligātā un aktīvā dienesta karavīri.

Padomju Savienība neatzina 4. maijā pieņemto Deklarāciju, jo tā bija drauds PSRS vienotībai. Šī iemesla dēļ kopš 1990. gada maija spriedze starp LR un PSRS pieauga. Kopš 1990. gada rudens – ziemas pieauga arī politiskais saspīlējums Latvijā starp institūcijām un organizācijām, kas iestājās par Latvijas neatkarības idejas atjaunošanu, un tām, kas to neatbalstīja. Šajā laikā pastiprinājās arī PSRS militārpersonu aktivitātes Latvijā. Politiskā spriedze savu kulmināciju sasniedza 1991. gada janvārī, kad pret Latvijas neatkarību noskaņotās sabiedriskās un politiskās organizācijas pieprasīja LR AP, Ministru Padomes (MP) atlaišanu un varas nodošanu Vislatvijas sabiedrības glābšanas komitejas (VSGK) rokās. Situāciju 1991. gada janvārī destabilizēja īpašo uzdevumu milicijas vienības veiktie uzbrukumi, bet pēc notikumiem naktī no 12. uz 13. janvāri Viļņā, kad padomju armijas daļas un desantnieku vienības uzbruka televīzijas tornim, arī militāra apvērsuma draudi no Padomju Savienības puses. Notikumi, kas risinājās 1991. gada janvārī Latvijā, tiek saukti par janvāra krīzi.

Bakalaura darba mērķis ir izpētīt 1991. gada janvāra krīzes Latvijā militārpolitisko aspektu. Darba uzdevumi ir :

- 1) raksturot situāciju Latvijā pirms 1991. gada janvāra krīzes,
- 2) izpētīt janvāra krīzes pirmo posmu,
- 3) analizēt janvāra krīzes otro posmu,
- 4) raksturot janvāra krīzes izskaņu.

Pēdējā laikā aizvien biežāk tiek runāts par 20. gadsimta 80. gadu beigu notikumiem ne tikai Latvijā, bet visā bijušajā Padomju Savienības teritorijā, par



atstātajām sekām uz šodienas, tas ir, 21. gadsimta cilvēkiem, politiskās kultūras tendencēm, dzīves uztveri un tamlīdzīgām lietām. Sabiedrību interesē, kas toreiz notika. Piemēram, Lietuvā nesen tika pabeigta tiesvedība pret vienu no bijušās īpašās uzdevumu milicijas vienības kaujiniekiem, kurš 1991. gada 31. jūlijā izdarīja uzbrukumu Medininku muitas punktam Lietuvā, kā rezultātā tika nogalināti septiņi cilvēki, bet viens smagi ievainots. Lietuva arī ir izteikusi vēlmi noprotināt bijušo Padomju Savienības prezidentu Mihailu Gorbačovu sakarā ar asiņainajiem notikumiem pie Viļņas televīzijas torņa naktī no 12. uz 13. janvāri. 1991. gada janvāra notikumi ir aktuāli mūsdienās, tāpēc nepieciešama sīkāka to izpēte, jo līdz šim janvāra krīzes militārpolitiskais aspekts historiogrāfijā nav pietiekami plaši pētīts. Pēdējos gados saistībā ar 1991. gada janvāra notikumiem pētnieki sīkāk ir pievērsušies barikāžu kā fenomena pētniecībai, barikāžu lomai uz notikumu attīstību 1991. gada janvārī, bet gandrīz nemaz nav pētīta janvāra krīze kā notikumu un parādību komplekss, tās cēloņi, attīstība un sekas, tās militārpolitiskais raksturs. Tālavs Jundzis, kurš 1990./1991. gadā bija LR AP deputāts un AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas vadītājs, ir veicis pētījumus par divvaldības periodu Latvijā, raksturojot arī 1991. gada janvāra krīzi, bet šis raksturojums ir vispārīgs, konkrēti pētījumi, kuros tiktu apskatīta tikai 1991. gada janvāra krīze, Latvijā līdz šim nav veikti.

Bakalaura darbs sastāv no četrām nodaļām, kuras veidotas pēc hronoloģiskā principa. Bakalaura darba autore visu janvāra krīzi iedalīja trīs posmos, balstoties uz notikumu attīstības gaitu 1991. gada janvārī. Pirmajā posmā (2. – 12. janvāris) autore kā robežlīniju izvēlējās 2. janvāri, kad OMON vienība ieņēma Preses namu, un 12. janvāri, jo pēc notikumiem Viļņā kļuva skaidrs, ka politisko nesaskaņu risināšanā PSRS ir gatava lietot fizisku spēku. Tātad 13. janvāris bija kā pagrieziena punkts krīzes tālākajā attīstībā, tāpēc autore 13. janvāri izvēlējās kā otrā posma (13. janvāris – 20. janvāris) robežlīniju, bet kā nobeigumu – janvāra krīzes kulmināciju 20. janvārī, kad īpašo uzdevumu milicijas vienība uzbruka Latvijas Republikas Iekšlietu ministrijai, noslēdzot no politiskā un aizsardzības viedokļa saspringtāko janvāra krīzes nedēļu. Trešajā posmā (21. janvāris – 1. februāris) robežlīnija aptver laika posmu, kas parāda janvāra krīzes atrisinājumu, sākot ar 21. janvāri, kad Latvijas neatkarības idejai naidīgās politiskās un sabiedriskās organizācijas atteicās no varas pārņemšanas plāniem, un beidzot ar 1. februāri, kad PSRS prezidents Mihails Gorbačovs izdeva dekrētu par delegācijas izveidošanu sarunām ar Latviju, kā arī Igauniju un Lietuvu, lai apspriestu politisko, sociālo un ekonomisko jautājumu kompleksu.

Bakalaura darba pirmajā nodaļā tiek vispārīgi atspoguļota situācija Latvijā pirms 1991. gada janvāra krīzes, raksturotas pārmaiņas LR pēc 1990. gada Deklarācijas pieņemšanas, LR AP un valdības attiecības ar Padomju Savienību.



sabiedrisko organizāciju savstarpējās attiecības, dots ieskats militārajā situācijā Latvijā un raksturoti 1991. gada janvāra krīzes cēloņi. Otrajā nodaļā tiek pētīts janvāra krīzes pirmais posms – Preses nama ieņemšana, atspoguļotas neatkarības idejas pretinieku izteiktās ultimātīvās prasības un Padomju Savienības reakcija uz Baltijas republiku seperātiskajām tendencēm. Trešajā nodaļā tiek analizēta janvāra krīzes notikumiem bagātākā, saspringtākā nedēļa, neatkarības idejas pretinieku mēģinājumi pārņemt varu Latvijā, konflikta kulminācija, tiek paskaidrota barikāžu celtniecības jēga un būtība, kā arī īsi tiek raksturota Krievijas Padomju Federatīvā Sociālistiskās Republikas KPFSR) AP priekšsēdētāja Borisa Jeļcina un Rietumu valstu ietekme uz notikumu gaitu Baltijā, tai skaitā Latvijā. Ceturtnodaļā tiek atspoguļots janvāra krīzes atrisinājums, neatkarības ideju pretinieku atteikšanās no izteiktajām prasībām, kā arī Padomju Savienības un Latvijas pārstāvju dialoga meklējumi, lai risinātu radušās politiskās nesaskaņas.



AVOTU UN LITERATŪRAS APSKATS

AVOTI

1. Nepublicētie avoti

Arhīva materiāli

Bakalaura darbā izmantoti Latvijas Valsts arhīva (LVA) materiāli, konkrētāk LR AP fonds (290. fonds) un LKP CK fonds (PA – 101. fonds).

Dodoties uz arhīvu autore cerēja, ka tajā tiks atrasta kāds svarīga un līdz šim nezināma detaļa par janvāra notikumiem, taču apskatītie arhīva dokumenti saturēja vispārīga rakstura un preses izdevumos sastopamu informāciju par janvāra krīzi, tāpēc bakalaura darba izstrādē LVA pieejamie dokumenti izmantoti salīdzinoši maz.

No 290. fondā glabātajiem dokumentiem autores sīkāk pievērsās 8. apraksta (pieejama informācija par LPSR AP Prezidija pieņemamo nodaļu no 1960. – 1975. gadam, LPSR AP no 1975. – 1990. gada 4. maijam, LR AP no 1990. gada 4. maija – 1993. gada 6. jūlijam) lietu izpētei. Kopumā tika izskatītas 46 lietas, bet bakalaura darbā izmantotas tikai trīs – 4. lieta, kas sniedza ieskatu LR AP nosūtītajās teleogrammās, 1042. un 1044. lietas, kurās bija pieejama informācija par LR AP pieņemtajiem lēmumiem, paziņojumiem, dots situācijas raksturojums valstī, ko bija sagatavojuši AP Preses centra darbinieki. Pārsvārā šajās lietās pieejamā informācija ar izņēmumiem ir atspoguļota periodiskajos izdevumos.

Autore aplūkoja arī 290. fonda 10. apraksta (AP Prezidija protokolu un vispārējā nodaļa), kā arī 12. apraksta (LR AP LTF frakcija) atsevišķas lietas, bet šajās lietās paustā informācija bakalaura darbam nebija noderīga, jo sniedza vispārējas, autorei zināmas ziņas.

PA – 101. fondā atrastā informācija sniedza ieskatu LKP CK pieņemtajos lēmumos un īstenotajā politikā. Tika apskatītas lietas no 65. un 67. apraksta, kurās bija pieejami LKP CK sēžu protokoli un to pielikumi.

Tā kā arhīva materiāli nesniedza pietiekamu informāciju par janvāra krīzi, tad svarīgākie avoti tās izpētē bija atmiņas un memoāri, bet jo īpaši periodiskie preses izdevumi.

2. Publicētie avoti

Atmiņas un memoāri

Nozīmīgi avoti bakalaura darba izstrādē bija atmiņas. Atmiņas, lai arī ir jāvērtē kritiski, jo atmiņām piemīt paaugstināts subjektīvisma risks. Cilvēkan informāciju atspoguļot tā, kā viņam izdevīgāk, tas ir, lai izceltu savu sniegumu l



gadījumā vai gluži otrādi savu vainu padarītu mazāku, tāpat stāstītājs var nevēlēties atklāt patiesību vai notikumus atspoguļot atbilstoši laikmeta prasībām, tāpēc svarīgi noskaidrot, kad atmiņas ir tapušas un paša stāstītāja lomu aprakstītajos notikumos – vai viņš bijis tikai novērotājs, vai pats iesaistīts aprakstītajos notikumos. Atmiņas sniedz vairāk informāciju par pašu stāstītāju, viņa vērtējumu par notikušo, bet nevis par pašu notikumu.

No apskatītās atmiņu un memuāru literatūras sīkāk der atzīmēt Aloiza Važņa grāmatu.² A. Vaznis laika posmā, kas interesē autori, proti, 1990. gada beigās/1991. gada sākums bija Latvijas Republikas iekšlietu ministrs. Grāmata tapusi apmēram desmit gadus pēc 1991. gada notikumiem, tas samazina ticamības pakāpi, jo A. Vaznis atsevišķas detaļas varēja būt jau piemirsis, bet atsevišķos momentos iespaidojies no masu medijos izteiktajām atziņām par janvāri krīzi. Iepazīstoties ar viņa stāstījumu, rodas labs priekšstats par iekšpolitisko situāciju Latvijā, jo A. Vaznim kā iekšlietu ministram bija pieejama informācija, kas nebija zināma citām tā laika augstus amatus ieņemošām amatpersonām. Taču šī informācija jāvērtē ļoti kritiski, jo, lasot grāmatu, rodas iespaids, ka viņš taisnojas par atsevišķām darbībām, pieņemtajiem rīkojumiem, tāpēc pirms, iepazīties ar šīs grāmatas tekstu, būtu labi palasīt vispārīga rakstura informāciju par notikumiem 1990. un 1991. gadā, tas ļaus kritiskāk vērtēt šo grāmatu.

Par atmiņām darba autore uzskata 2007. gadā Latvijā publicēto Larsa Pētera Fredēna grāmatu „Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija”³, jo tajā bijušais Zviedrijas konsuls Rīgā nepiespiestā formā stāsta par piedzīvoto Baltijas valstīs kā zviedru diplomāts.

Kopumā jāsaaka, ka atmiņas bija svarīgs avots bakalaura darba tapšanas procesā, jo historiogrāfijā maz veikti pētījumi par 1991. gada janvāri, bet atmiņas par šo laiku posmu sniedz noderīgu informāciju, palīdz izprast notikumu attīstību.

Latvijas Republikas un PSRS periodiskie izdevumi

Bakalaura darba izstrādē tika izmantotas latviešu un krievu valodā iznākošo gan Latvijas, gan PSRS periodisko izdevumu publikācijas. Darbā izmantoti periodiskie izdevumi, kas aptvēra laika posmu no 1990. gada novembra beigām/decembra sākuma – 1991. gada februāra sākumam. Šos periodiskos izdevumus autore uzskata par avotiem, jo tie sniedz ziņas un viedokļus par situāciju Latvijā brīdī, kad konkrētie notikumi norisinājās.

Periodiskie izdevumi sniedza nozīmīgāko informāciju par dažādiem tēmas izpētei svarīgiem jautājumiem, tie veido bakalaura darba informācijas bāzes pamatu.

² Vaznis, A. *Informācija pārdomām*. Rīga: Kontinents, 2002. 255 lpp.

³ Fredēns, L., P. *Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989 – 1991*. Rīga: Atēna, 2007.



Aplūkojot 1991. gada preses izdevumus, jāņem vērā, ka 1991. gada 2. janvārī OMON kaujinieki ieņēma Preses namu. Kā rezultātā lielākā daļa no Latvijas neatkarības idejai lojālajām laikrakstu redakcijām un darbiniekiem Preses namu pameta, tāpēc visu janvāra mēnesi tie iznāca neregulāri, samazinātā apjomā, jo redakcijām nācās meklēt citas tipogrāfijas Rīgā un ārpus tās, kur laikrakstus izdot. Vienīgā avīze, lai gan samazinātā apjomā, kura iznāca katru dienu, izņemot svētdienas, bija „Diena”. Tas pats attiecas arī uz laikrakstiem, kuri iespiešana turpinājās Preses namā, jo, tā kā no tā bija aizgājusi lielākā daļa darbinieku, tad grūtības sagādāja tipogrāfijas tehnikas apkalpošana.

Tāpat jāpievērš uzmanība laikrakstos paustajai politiskajai orientācijai, jo periodiskajos izdevumos⁴, kuros savus uzskatus pauda cilvēki, kuri neatbalstīja Latvijas neatkarības ideju, informācija diezgan bieži, sevišķi attiecībā uz cilvēku skaitu, kuri piedalījušies kādos mītiņos, tika sagrozīta, bet laikrakstos, kuros savas idejas publicēja neatkarības idejas piekritēji, savos izteikumus nereti bija pārāk emocionāli.

Bakalaura darba tapšanā tika izmantoti Latvijā un PSRS izdoti laikraksti gan krievu, gan latviešu valodā – „Diena”⁵, „Rīgas Balss”⁶, „Atmoda”⁷, „Neatkarīgā Cīņa”⁸, „Kaujas Posteni”⁹, „Lauku Avīze”¹⁰, „Cīņa”¹¹, „Советская Латвия”¹², „Единство”¹³, „Известия”¹⁴ un „Правда”¹⁵.

Nozīmīgākās ziņas bakalaura darbā tika iegūtas no laikrakstiem „Diena”, „Neatkarīgā Cīņa”, „Atmoda” un Rīgas Balss”. Šajās avīzēs visa janvāra garumā tika atspoguļoti notikumi gan Latvijā, gan īsi raksturots pasaulē notiekošais. Galvenā uzmanība tika pievērsta politiskās situācijas raksturošanai un analīzei. Rakstu autori deva savu skatījumu uz notikumiem, to attīstību. Minētajos laikrakstos varēja sastapt viedokļu dažādību. Tā, piemēram, attiecībā uz OMON uzbrukumu LR IeM 1991. gada 30. janvāra „Dienas” numurā Dzintars Zaļūksnis un

⁴ Autore sīkāk apskatīja „Cīņu”, „Советская Латвия” un „Единство”.

⁵ Pirmais numurs iznāca 1990. gada 23. novembrī. Izdevējs: valsts uzņēmums. Galvenais redaktors: Viktors Daugmalis. Iznāca sešas reizes nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 50 000 – 107 700 eks.

⁶ Pirmais numurs iznāca 1957. gada martā. Izdevējs: Rīgas pilsētas Tautas deputātu padome. Galvenais redaktors: Valda Kalniņa. Iznāca piecas reizes nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 50 000 – 80 000 eks.

⁷ Pirmais numurs iznāca 1988. gadā. Izdevējs: LTF. Galvenais redaktors: Elita Veidemane. Iznāca vienu reizi nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 45 000 – 100 000 eks.

⁸ Pirmais numurs iznāca 1990. gada augustā. Izdevējs: a/s „Tēvzeme”. Galvenais redaktors: Andris Jakubāns. Iznāca piecas reizes nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 50 000 – 183 000 eks.

⁹ Pirmais numurs iznāca 1946. gada 25. martā. Izdevējs: LR IeM. Redaktors: E. Kirīluka. Iznāca vienu reizi nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 110 000 – 150 000 eks.

¹⁰ Pirmais numurs iznāca 1988. gada 9. janvārī. Izdevējs: SIA „Lauku Avīze”. Galvenais redaktors: Valdemārs Krustiņš. Iznāca vienu reizi nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 213 000 – 240 000 eks.

¹¹ Pirmais numurs iznāca 1904. gada martā. Izdevējs: LKP CK. Iznāca četras reizes nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 18 000 – 24 000 eks.

¹² Pirmais numurs iznāca 1919. gada janvārī. Izdevējs: LKP CK. Iznāca piecas reizes nedēļā. 1991. gadā tirāža bija 83 000 – 86 652 eks.

¹³ Pirmais numurs iznāca 1989. gada martā. Izdevējs: Interfronte. Iznāca neregulāri. 1991. gadā tika izdots 1 numurs – 55 000 eks.

¹⁴ Pirmais numurs iznāca 1917. gadā. Izdevējs: PSRS Tautas deputātu padome.

¹⁵ Pirmais numurs iznāca 1912. gadā. Izdevējs: PSKP CK.



Jānis Vilnītis publicēja rakstu „Melnās nakts melnie labirinti”¹⁶, kurā minētie žurnālisti blakus oficiālajai izmeklēšanai bija uzsākuši paralēlu notikumu izmeklēšanu un rakstā aprakstījuši atklāto. Savukārt LTF informatīvajā biļetenā „Atmoda” 1991. gada 5. februārī publicētajā rakstā „Vēlreiz par IeM”¹⁷ tika apgalvots, ka lielāko daļu no „Dienas” publicētajiem faktiem neesot apstiprinājusi LR Prokuratūra.

Tā kā laikraksts „Diena” janvāra krīzes laikā iznāca katru dienu, izņemot svētdienu, tad bakalaura darbā lielu daļu aizņem tieši laikraksta „Diena” publikācijas. Tajās stāvoklis Latvijā bija atklāts mazos, bet kodolīgos rakstos.

Laikraksti „Сīņa”, „Советская Латвия” un „Единство” pauda neatkarības idejas pretinieku uzskatus. Analizējot šo laikrakstu publikācijas, bija jābūt īpaši kritiskam, jo nereti informācija tajos bija sagrozīta, vairākkārtīgi pārspīlēta, neatbilstoša realitātei. Galvenokārt rakstos tika pievērsta uzmanība politiskajai situācijai valstī, bet „Сīņa” tika publicēti salīdzinoši daudz LKP un VSGK paziņojumi. Iepazīšanās ar minētajiem laikrakstiem, autorei lika kritiskāk vērtēt LR AP un MP darbību.

PSK CK laikrakstā „Правда” vairāk tika rakstīts par notikumiem Lietuvā, Latvija tika pieminēta salīdzinoši krietni mazāk. Šajos rakstos vairāk tika sniegts vispārīgs notikumu raksturojums, neiedziļinoties cēloņos. Savukārt PSRS Tautas deputātu avīzē „Известия” gandrīz katrā numurā tika rakstīts par Latviju, turklāt rakstos tika pausts gan neatkarības idejas pretinieku, gan atbalstītāju viedoklis. Visumā jāsaka, ka „Известия” sastopama objektīva informācija par situāciju Latvijā¹⁸, mēģināts notikumus arī analizēt.

Bakalaura darbā periodiskie izdevumi sniedza nozīmīgu informāciju dažādiem tēmas izpētei svarīgiem aspektiem jautājumiem, kā arī autorei deva smalkāku priekšstatu par 1991. gada janvāri krīzi, tās attīstību, posmiem un atrisinājumu.

Dokumenti

Svarīgi avoti bakalaura darba izpētē bija dokumenti. Kopumā izvērtēti un izmantoti 26 dažādi dokumenti, kas pieņemti laika posmā no 1990. gada 14. novembra līdz 1994. gada jūlijam. Šajā avotu grupā ietilpa LR AP, LR MP, VSGK, LKP CK, PSRS prezidenta un KPFSR AP priekšsēdētāja lēmumi, rīkojumi, paziņojumi un aicinājumi, kas publicēti laikrakstos „Diena”, „Atmoda”, „Сīņa”, „Советская Латвия”, „Labīl” un „Latvijas

¹⁶ Vilnītis, J., Dzintars, C. Melnās nakts melnie labirinti. *Diena*, 1991, 30. janv., 1. lpp.

¹⁷ Domburs, J. Vēlreiz par IeM. *Atmoda* 1991, 5. febr., 1. lpp.

¹⁸ Skat., piemēram, Лацис, О. Рикошет. *Известия*, 1991, 23 янв., С. 3



Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājā”¹⁹. Šie dokumenti atspoguļoja iestāžu un organizāciju nostāju konkrētos jautājumos un to īstenoto politiku. Taču šī avotu grupa nesniedza atbildes uz jautājumiem par to, kā dokumentos minētās normas tika īstenotas dzīvē, vai tās kāds pildīja. Šo atbilžu noskaidrošanai palīdzēja atmiņās un periodiskajos preses izdevumos sastopamā informācija.

LITERATŪRA

Janvāri krīze kā notikumu kompleksu, tās militārpolitiskais aspekts historiogrāfija ir maz pētīta, pēdējā laikā pētnieki pievērsušies barikāžu pētniecībai, bet barikādes bija viena no kompleksās krīzes parādībām.

Monogrāfijas un zinātniskā literatūra

Darbā tika izmantotas atsevišķu autoru monogrāfijas, kā arī vairāku autoru sarakstītā zinātniskās literatūras vienības.

Nozīmīga loma bakalaura darba izstrādē bija Tālava Jundža pētījumiem²⁰ par divvaldības periodu Latvijā, kas deva vispārīgu priekšstatu gan par situāciju valstī pirms janvāra krīzes. Šajos pētījumos vispārīgi tiek apskatīta arī pati krīze un galvenie notikumi, kas to veidoja. Grāmata „Latvijas drošība un aizsardzība” veido teorētisko pamatu arī pārējiem T. Jundža pētījumiem, kurus autore izmantojusi. Šajā grāmatās paustos izteikumus var atrast gan 1998. gadā iznākušajā krājumā „Latvijas valsts atjaunošana 1986 – 1993”, gan 2008. gada iznākušajā grāmatā „Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945 – 1991”. Autors pats aktīvi iesaistījies 1991. gada janvāra notikumos, pārzina tos, jo 1990. gadā tika ievēlēts par AP deputātu un bija LR AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas vadītājs, tāpēc minētajos pētījumos saskatāms zināms subjektīvisms. Pētījumos tiek apskatīts liels informācijas daudzums, 2008. gada grāmatā T. Jundzis nav mācējis ar informācijas daudzumu tikt galā, tāpēc autorei likās, ka tā ir nepārskatāma.

Ar visiem trīs T. Jundža darbiem autore iepazinās pirms sāka strādāt ar avotiem, un tie ļoti labu vispārēju priekšstatu par stāvokli Latvijā 1990./1991.gadā.

¹⁹ Pirmais numurs iznāca 1940. gadā. Izdevējs: LR AP. Iznāca vienu reizi nedēļā. 1991. gadā ti 5771 eks.

²⁰ Skat. Blūzma, V. u. c. *Latvijas valsts atjaunošana 1986 – 1993*. Rīga: Latvijas Universitātes ž „Vēsture” fonds, 1998. 528 lpp., Blūzma, V. u. c. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarība 1945 – 1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008. 639 lpp., Jundzis, T. *Latvijas drošība*. Rīga: Junda, 1995. 572 lpp.,



Publikācijas zinātniskajā literatūrā

Darbā tika izmantotas arī atsevišķas publikācijas zinātniskajā literatūrā, kas daļēji skāra pētāmo objektu un laika posmu. Taču kopumā šie darbi sniedza tikai vispārēju ieskatu dažās krīzes epizodēs.

Prese

Autore pie avotiem pieskaitīja preses izdevumus un publikācijas, kas iznāca tieši apskatāmajā laika posmā, jo sniedza tūlītējas, informatīvas ziņas par notikumiem un faktiem. Taču arī vēlākā laika posma preses izdevumos var sastapt rakstus par janvāra krīzi, atsevišķu personu atmiņas un intervijas, kas satur informāciju par pētāmo jautājumu. Tādēļ tika atlasīti raksti laikrakstos „Diena” un „Latvijas Vēstnesis” par šo tematiku.

Arī šie raksti ir jāvērtē kritiski, līdzīgi kā atmiņas, jo tapuši pēc noteikta laika posma pēc pašiem notikumiem. Tajos uzslāņojušās dažāda cita veida informācija un interpretācijas par notikumiem un tajos iesaistītajām personām. Dažkārt notikumu aculiecinieki centušies papildināt savu lomu, bet noklusēt neveiksmes.



I SITUĀCIJA VALSTĪ PIRMS JANVĀRA KRĪZES

1990. gada 18. martā notika Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) AP vēlēšanas. „Lai gan AP ievēlētie deputāti pārstāvēja dažādas politiskās partijas un grupas, AP izveidojās un līdz 1991. gada augustam pastāvēja divas galvenās frakcijas: Latvijas Tautas frontes (turpmāk tekstā LTF) frakcija, kurā bija 131 deputāts un frakcija „Līdztiesība”, kurā darbojās 59 deputāti. Pārējie 11 bija neatkarīgi un pie frakcijām nepiederīgi deputāti (...).”²¹. Jaunais LPSR AP deputātu sasaukums 1990. gada 4. maijā ar 138 balsīm par pieņēma deklarāciju „Par Latvijas Republikas Neatkarības atjaunošanu”, kurā tika pateikts, ka 1918. gadā dibinātā LR pastāv joprojām un AP atjauno šīs valsts suverēno varu. Deklarācija noteica, ka Latvija saucama par LR, tika noteikts pārejas periods Latvijas valsts varas *de facto* atjaunošanai jeb pilnīgas neatkarības iegūšanai, kurš beigtos ar LR Saeimas sasaukšanu. Pārejas periodā par Latvijas augstāko valsts orgānu tika pasludināta AP. Deklarācijā netika pasludināta pilnīga LR neatkarība, bet tika aizsākts ceļš uz neatkarības atgūšanu.

Latvijā no 1990. gada 4. maija līdz 1991. gada 21. augustam, kad LR AP pieņēma konstitucionālo likumu par „Latvijas Republikas valstisko statusu”, kurš noteica, ka pārejas periods ir beidzies un Latvijas valsts vara *de facto* ir atjaunota, faktiski pastāvēja tā sauktais divvaldības periods. No vienas puses savu darbību izvērsa AP, MP un citas Latvijas neatkarības ideju atbalstošas institūcijas un organizācijas, bet no otras puses Latvijā darbu turpināja veikt PSRS tieši pakļautās institūcijas un iestādes. Katrai no pusēm bija savs ideoloģiskais centrs (LTF vai LKP) un atbalstītāji, katrai sava konstitucionālais likums, uz kuru tā balstījās un atsaucās.²² Neatkarības idejas atbalstītāji jeb LTF uzskatīja, ka Latvijā ir spēkā 1922. gadā pieņemtā Latvijas Satversme, jaunievēlētās AP un MP pieņemtie likumi, lēmumi, rīkojumi, akti, bet LPSR un PSRS Konstitūcija Latvijas teritorijai vairs nav piemērojamas, izņemot pantus, kas nav pretrunā Deklarāciju. Savukārt neatkarības pretinieki jeb LKP, kura vēlējās, lai Latvija paliktu PSRS sastāvā, neatzina 4. maija Deklarāciju, LR AP un MP pieņemtos likumus un lēmumus, Latviju turpināja saukt par Latvijas PSR, konsekventi uzstājot, ka Latvijā spēkā ir PSRS Konstitūcija un LPSR Konstitūcija, kā arī tai jāpilda PSRS prezidenta dekrēti.

Arī PSRS neatzina 4. maija Deklarāciju un iestājās pret jebkādam seperātisma tendencēm. Jau 1990. gada 14. maijā PSRS prezidents Mihails Gorbačovs parakstīja dekrētu, kurā pasludināja Igaunijas, Latvijas un Lietuvas deklarācijas par neatbilstošām PSRS

²¹ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma faktiskās neatkarības atgūšanā (1990. gada 4. ma 21. augusts). Grām.: Blūzma, V. u. c. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšana 1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008. 390. lpp.

²² Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 379. lpp.



Konstitūcijai un 1990. gada 3. aprīļa likumam „Par kārtību, kādā jārisina jautājumi, kas saistīti ar savienotās republikas izstāšanos no PSRS”, - tātad par spēkā neesošām.²³ Lai gan M. Gorbačovs bija uzsācis demokratizācijas procesus Padomju Savienībā, viņa nolūks nebija sagraut PSRS, bet Baltijas valstu deklarācijas bija drauds PSRS vienotībai. Turklāt jāņem vērā, ka arī pašā PSRS norisa cīņa par varu starp militāri rūpnieciskā resora pārstāvjiem un reformatoriem, kā rezultātā M. Gorbačovs sāka zaudēt savas varas pozīcijas.

Kopš 1990. gada maija spriedze starp PSRS un LR pieauga. Neskatoties uz to, ka LR bija pasludināta neatkarības atjaunošana, tā lielā mērā bija atkarīga no PSRS. Latvijas gaisa un jūras robežu apsargāja PSRS robežsardzes karaspēks un PSRS muitas dienests, republikas ieslodzījuma vietas apsargāja PSRS iekšlietu ministrijas (IeM) iekšējā dienesta karaspēks, republikas IeM materiāli tehnisko apgādi veica PSRS IeM, LR iekšlietu ministru apstiprināja PSRS iekšlietu ministrs.²⁴ Latvijā darbu turpināja veikt PSRS tiešā pakļautībā esošās iestādes, piemēram, LPSR Prokuratūra²⁵, arī militāra un represīva rakstura institūcijas ar struktūru izvērstu pa visu valsti un atbilstošu bruņojumu, piemēram, Valsts drošības komiteja (VDK), Transporta milicijas pārvalde, Transporta prokuratūra u.c.²⁶ Šo iestāžu darbinieki bija nelojāli Latvijas neatkarības idejai vai viņu lojalitāte radīja bažas. Nedrošības sajūtu un psiholoģisku spiedienu viesa arī Latvijas teritorijā izvietotās PSRS IeM karaspēka daļas un PSRS BS daļas. „Latvijā 1990. gadā vien bija izvietotas 223 PSRS BS, jūras kara flotes un PSRS robežapsardzības karaspēka apakšvienības, kuru personālsastāvs bija aptuveni 70 – 80 tūkstoši cilvēku, ieskaitot trīs karaskolu kursantus. Rīgā, bijušās Latvijas Kara ministrija ēkā, atradās Baltijas kara apgabala (BKA) štābs, kuram pakļāvās karaspēks ne tikai Latvijā, bet arī Igaunijā, Lietuvā un Krievijas Federācijas Kaļiņingradas apgabalā.”²⁷ Ar šo iestāžu un BS palīdzību kopš 1990. gada maija PSRS palielināja savu politisko, ekonomisko un militāro spiedienu Latvijā.²⁸

LaR rīcībā nebija bruņotu vienību, kas spētu aizstāvēt savas valsts neatkarību. Trūka ieroču un nebija arī līdzekļu, lai tos iegādātos, turklāt PSRS IeM jau laikus bija izvedusi no

²³ Igaunijas PSR AP lēmumu „Par Igaunijas valsts statusu” pieņēma 1990. gada 30. martā, bet Lietuvas „Neatkarības deklarācija” tika pieņemta 1990. gada 11. martā. Bleiere, D. u. c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 377. lpp.

²⁴ Vaznis, A. *Informācija pārdomām*. Rīga: Kontinents, 2002. 100. lpp. Skat. arī: Šī „atkarīgā neatkarība”. Ko darīt? *Lauku Avīze*, 1991, 1. febr., 2. lpp.

²⁵ 1990. gada 26. septembrī tika izveidota LR Prokuratūra, paredzot, ka LPSR Prokuratūra tiks likvidēta. Taču LPSR Prokuratūra atteicās ievērot LR AP likumus, uzskatot tos par nelikumīgiem. Kopš septembra Latvijā pastāvēja divas prokuratūras – LR Prokuratūra ar ģenerālprokuroru Jāni Skrastiņu, kas neatzina LPSR Prokuratūru, ievēroja LR AP un MP likumus un lēmumus, un LPSR Prokuratūra ar ģenerālprokuroru Valentīnu Daukši, kas neatzina LR Prokuratūru un par augstākajiem tiesību avotiem uzskatīja L Konstitūcijas.

²⁶ Jundzis, T. *Latvijas drošība un aizsardzība*. Rīga: Junda, 1995. 130. lpp.

²⁷ Jundzis, T. *Latvijas drošība*, 128. lpp.

²⁸ Jundzis, T. Konfrontācija ar Latvijas neatkarības pretiniekiem. Grām.: Blūzma, V. u. c. *atjaunošana 1986 – 1993*. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998. 2



Latvijas ieroču krājumus un munīciju, kas bija domāta milicijai sabiedriskās kārtības nodrošināšanai.²⁹ Tāpēc gan LR AP, gan MP, gan LTF un citas sabiedriski politiskās organizācijas izlēma pielietot nevardarbīgās cīņas metodes, radušās domstarpības ar neatkarības idejas pretiniekiem risināt sarunu ceļā, nelietojot vardarbību, jo bruņota pretošanās būtu bijusi diezgan neapdomāta rīcība, ņemot vērā armijas un citu militāro, represīvo un bruņoto struktūru skaitlisko pārsvaru, bruņojumu un sagatavotības līmeni. Bruņotu struktūru veidošanu no LR puses varēja izraisīt militāru pretdarbību no PSRS. Padomju Savienība ne reizi vien bija draudējusi nepieļaut bruņotu vienību veidošanu, jo uzskatīja to par draudu savai drošībai un centās pieņemt mērus, lai nepieļautu šādu vienību rašanos.

Lai gan tika nolemts pielietot nevardarbīgās cīņas metodes, LR AP un valdība maz domāja par to, kā nepieciešamības gadījumā konkrēti tiks īstenoti nevardarbīgās ietekmēšanas pasākumi un pilsoniskās nepakļaušanās kampaņa. Netika izstrādāta nekāda aizsardzības koncepcija gadījumā, ja PSRS lietotu militāru spēku.

Savukārt situācija LR IeM pakļautībā esošajās milicijas un sevišķas nozīmes milicijas vienībās bija neviennozīmīga. Milicijā valdīja sarežģīta situācija. Daļa atbalstīja neatkarības ideju, bet daļa – tās pretiniekus. Varēja saskatīt šķelšanās pazīmes, īpaši Rīgas milicijā, kur strādāja liels skaits cittautiešu, bet lauku milicijas nodaļās valdīja pretēja gaisotne.³⁰ Tās dalībnieki lielākoties atbalstīja LR neatkarību. Milicijas šķelšanās varēja izraisīt situācijas destabilizēšanos LR kopumā, jo apstākļos, ja pieaugtu noziedzība vai izceltos masu nekārtības, nebūtu vienota spēka, kas šīs negatīvās parādības apkarotu.

Lai nepieļautu milicijas, kā arī citu nozīmīgu institūciju un iestāžu darbinieku ideoloģisko ietekmētību tika veikti depolitizācijas pasākumi. 1990. gada 26. jūnijā LR AP Prezidijs noteica, ka LR Prokuratūrā, VDK, Radio un televīzijas komitejā, Tieslietu ministrijā, IeM un tām pakļautajās iestādēs, kā arī tiesās, Latvijas Telegrāfa aģentūrā un LR AP un valdības laikraksta redakcijā nedrīkst darboties sabiedriski politisko organizāciju un partiju pirmorganizācijas.³¹ Tas nozīmēja, ka iepriekš minētajās iestādēs darbība bija jāpārtrauc ne tikai LKP, bet arī LTF un citām sabiedriski politiskām organizācijām.

Latvijā daudz problēmu izraisīja sevišķās nozīmes milicijas vienība (OMON). Šī vienība sākotnēji bija Rīgas pilsētas Iekšlietu pārvaldes speciālā struktūra cīņai ar terorismu un bandītismu.³² 1990. gada pavasarī OMON savus uzdevumus pildīja un pakļāvās LR IeM. 1990. gada 15. maijā LPSR darbaļaužu internacionālās frontes (Interfronte) atbalstītāji –

²⁹ Jundzis, T. Latvijas drošība, 180. lpp.

³⁰ Bērziņa, I., Vahers, J. *Lūzums. No milicijas līdz policijai*. Rīga: Notrdik, 2006. 21., 43. lpp.

³¹ Bleiere, D. (sast.). *Latvija 1985. – 1996. gadā. Notikumu hronika*. Rīga: N.I.M.S, 1996. 31. lpp.

³² Jundzis, T. Latvijas drošība, 130. lpp. Skat. arī: *Kompartijas torte jeb nekādas politikas? Rīga* janv., 2. lpp.



karavīri un civiliedzīvotāji - veica uzbrukumu AP, OMON vienība apturēja šo uzbrukumu. Taču 1990. gada vasarā situācija mainījās - OMON sāka pastrādāt dažādus noziedzīgus nodarījumus, bet 1990. gada septembrī vispār atteicās pakļauties LR IeM un pārgāja tiešā PSRS IeM pakļautībā.³³ LR iekšlietu ministrs Aloizs Vaznis 1990. gada decembrī norādīja, ka „iekšējam karaspēkam ar OMON gandrīz nav nekāda sakara. OMON formāli esot pakļauts iekšējam karaspēkam, taču pakļautība esot tikai saimnieciska, finansiāla”³⁴. Vienību patiešām neviens nekontrolēja, jo, sākot ar 1990. gada septembri, tā ar ieročiem rokās sistemātiski iesaistījās uzbrukumos un vardarbīgās akcijās pret LR pilsoņiem un institūcijām, regulāri veica dažāda rakstura noziedzīgas aktivitātes, destabilizējot situāciju valstī.³⁵ Lai šādu situāciju izbeigtu, LR AP 1990. gada 14. novembrī pieņēma lēmumu „Par sevišķās nozīmes milicijas vienības un PSRS BS noziedzīgās darbības nepieļaujamību LR teritorijā”, kurā bija teikts, ka sevišķās nozīmes milicijas vienībai Latvijā tika atņemts milicijas darbinieku un varas pārstāvju statuss. Tāpat tika aizliegta vienības iesaistīšana sabiedriskās kārtības sargāšanas uzdevumu realizēšanā Latvijā.³⁶ Neskatoties uz to, vienība šo lēmumu ignorēja un turpināja veikt nelikumības.

LKP vēlējās atjaunot savas varas pozīcijas. Šim nolūkam 1990. gada 20. maijā tika izveidota jauna sabiedriski politiskā organizācija, kuras iniciatore un ideoloģiskā vadītāja bija LKP Centrālā komiteja (CK), – PSRS un Latvijas PSR konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizsardzības komiteja, kas apvienoja visas pret Latvijas neatkarību noskaņotās sabiedriski politiskās un militārpersonu veidotās organizācijas: Interfronti, apvienoto darba kolektīvu padomi, Baltijas karavīru savienību, Kara, darba un bruņoto spēku veterānu un karavīru internacionālistu republikānisko padomi, Republikānisko streiku komiteju, LR AP frakciju „Līdztiesība”, starpreģionālo deputātu grupu „Sojuz”.³⁷

Pēc situācijas destabilizēšanās, kas aizsākās vasarā, tā īpaši saasinājās 1990. gada rudenī – ziemā. Neatkarības pretinieki organizēja virkni pasākumu savu pozīciju nostiprināšanā. 1990. gada 25. novembrī PSRS un Latvijas PSR konstitūcijas un pilsoņu tiesību aizsardzības komiteja tika pārveidota par VSGK un pār tās priekšsēdētāju tika ievēlēts LKP CK 1. sekretārs A. Rubiks. VSGK pieņēma rezolūciju par Savienības līguma noslēgšanas nepieciešamību un PSRS saglabāšanu. Turklāt vairākās rezolūcijās tika draudēts veidot jaunas

³³ Jundzis, T. Latvijas drošība, 130. lpp.

³⁴ Domburs, J. Miličus ar pistolēm pret tankiem neredzēsim. Intervija ar LR iekšlietu ministru A. Vazni. *Atmoda*, 1990, 20. dec., 3. lpp. Skat. arī: LR AP atbilde PSRS AP sakarā ar PSRS AP 1990. gada 20. novembra aicinājumu LR AP. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 3/8

³⁵ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 386. lpp. Skat. arī: Domburs, J. „Melnās beretes” un ārpus likumiem jeb baidoties no asinsizliešanas. *Atmoda*, 1990, 13. nov., 14. lpp.

³⁶ LR AP lēmums „Par sevišķās nozīmes milicijas vienības un PSRS BS noziedzīgās darbības LR teritorijā”. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990, Nr. 48, 2319

³⁷ Jundzis, T. Konfrontācija ar Latvijas neatkarības pretiniekiem, 281. lpp.



valsts varas institūcijas, pārņemot esošo funkcijas. Savukārt 6. decembrī tika sastādīts un pēc dažām dienām nosūtīts uz Maskavu VSGK Aicinājuma teksts PSRS prezidentam M. Gorbačovam ar prasību ieviest Latvijā PSRS prezidenta tiešo pārvaldi.³⁸ „1990. gada rudenī – ziemā militārpersonu aktivitātes Latvijā pastiprinājās. Jau tā sakāpinātajā politiskajā atmosfērā galvaspilsētas centrālajās ielās arvien biežāk pārvietojās bruņutransportieru kolonnas un armijas tehnika, nereti nācās vērot zemu lidojošus kara helikopterus un izjust to radīto dārdoņu. Kara tehnikas pārvietošanās maršruti bieži ietvēra ielas gar valsts varas un pārvaldes iestāžu ēkām, kā arī tās, kas bija ļaužu pilnas.”³⁹ Sākot ar 1990. gada septembri, bet decembrī ar īpašu intensivitāti, tika organizēti sprādzieni pieminekļu, republikas vadības, sabiedrisko un militāro ēku tiešā tuvumā.⁴⁰ Šo akciju mērķis bija radīt paniku un bailes gan valsts pārvaldes iestādēs, gan iedzīvotājos, tādējādi destabilizēt situāciju valstī, lai varētu ieviest prezidenta tiešo pārvaldi.

1990. gada beigās iekšējā situācija Latvijā bija kļuvusi saspringta, arī LR attiecības ar PSRS nebija uzlabojušās. Lai gan LR AP mēģināja uzsākt dialogu ar PSRS, lai risinātu ar neatkarības atgūšanu saistītos jautājumus, visi sarunu mēģinājumi izgāzās. Abas valstis izteica tikai vienpusējus deklarātīvus paziņojumus. „M. Gorbačovs regulāri izdeva dekrētus par nelikumībām Latvijā un periodiski izteica brīdinājumus, aicināja seperātistus apdomāties. Savukārt LR AP un vadība sūtīja notas PSRS prezidentam un protestēja pret iejaukšanos Latvijas iekšējās lietās, nāca klajā ar paziņojumiem un aicinājumiem starptautiskajai sabiedrībai atbalstīt Latvijas ceļu uz neatkarību un nepieļaut PSRS impērisko politiku un vardarbību.”⁴¹

Jāņem vērā arī tas, ka pašā PSRS notika cīņa par varu starp reformistiem no vienas puses un militāri rūpnieciskā kompleksa pārstāvjiem un militaristiem no otras puses. M. Gorbačovs sāka zaudēt savas varas pozīcijas šīs cīņas rezultātā. Cīņšanās par varu Padomju Savienībā nepārprotami ietekmēja situāciju Latvijā, jo arī no PSRS vadības pieņemtajiem lēmumiem bija atkarīgs, kad Latvija kļūs par neatkarīgu un brīvu valsti.

1990. gads Latvijā noslēdzās politiskās spriedzes un nemiera apstākļos. 1991. gada janvāra sākumā bija gaidāmi jauni satricinājuma viļņi. „The Washington Times” 1990. gada decembrī publicēja Centrālās izlūkošanas pārvaldes (CIP) novērojumus ar faktiem, kuri liecināja par iespējamu PSRS militāru darbību pret savienotajām republikām. Tā tika

³⁸ Jundzis, T. Konfrontācija ar Latvijas neatkarības pretiniekiem, 283. lpp. un Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 385. lpp. Skat. arī: Licītis, E. Kas tā tāda Vislatvijas glābšanas komiteja, ko tā glābj un kā no tās glābties? *Lauku Avīze*, 1991, 1. febr., 4. lpp.

³⁹ Jundzis, T. Latvijas drošība, 129. lpp.

⁴⁰ LR AP Prezidija un LR MP paziņojums. *Diena*, 1990, 22. dec., 6. lpp. Skat. arī: Ducn huligānisms, bet diversijas. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, 29. dec., 297. lpp.; Kriseļovs, S. Komandora *Cīņa*, 1991, 17. janv, 2. lpp.

⁴¹ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 461. lpp.



akcentēti šādi fakti: 1) iekšējo drošības spēku un armijas virsnieku atvaļinājumu atcelšana, 2) neparasti aktīva militāra rosība Baltijas valstīs, 3) jaunu nemieru apspiešanai paredzētu specvienību izveidošana iekšlietu ministrijas pakļautībā.⁴² Arī Zviedrijas karaspēka virspavēlnieks Bengts Gustafsons, atsaucoties uz Zviedrijas militārās izlūkošanas dienesta radiosakaru un telefonkomunikāciju centru, paziņoja, ka kuru katru brīdi Padomju Savienība var pasludināt kara stāvokli.⁴³

Rezumējot var secināt, ka cēloņi 1991. gada janvāra krīzei meklējami LR augstāko varas orgānu un institūciju vadītāju un darbinieku nesagatavotībai pārņemt un realizēt varu; atsevišķu kļūdainu lēmumu pieņemšanā, kas varēja novest pie tiešas konfrontācijas ar armiju, nespējai rast dialogu ar politiskajām un sabiedriskajām organizācijām, kas neatbalstīja Latvijas neatkarības ideju; LKP CK vēlme atgūt varu Latvijā un saglabāt PSRS vienotību; PSRS vadības vēlme saglabāt PSRS vienotību un cīņa par varu starp dažādiem grupējumiem PSRS, kuru skatījums uz Savienības nākotni bija krasi atšķirīgs.

⁴² Rietumu izlūkdienesti par iespējamu apvērsumu PSRS. *Diena*, 1990, 22. dec., 1. lpp.

⁴³ Turpat. Skat. arī: Streips, K. Baltijā iespējams apvērsums. *Diena*, 1990, 20. dec., 1. lpp.



II JANVĀRA KRĪZES PIRMAIS POSMS: 2. JANVĀRIS – 12. JANVĀRIS

Pēc politisko organizāciju, kas neatbalstīja Latvijas neatkarības ideju, un militārpersonu aktivitāšu pieauguma 1990. gada beigās un Rietumu izlūkdienestu brīdinājumiem varēja izdarīt secinājumus, ka 1991. gada sākumā gaidāmas kādas akcijas pret Baltijas valstīm no PSRS vadības puses, lai likvidētu Baltijas valstu neatkarības centienus. Janvāra notikumi bija apliecinājums šo prognožu patiesumam.

Notikumi, kas risinājās jau janvāra pirmajās dienās, norādīja uz situācijas eskalēšanos un krīzes sākumu. Tā 1991. gada 2. janvārī pēc LKP CK pavēles OMON kaujinieki ieņēma Preses namu, pārtraucot visu lielāko Latvijas laikrakstu un žurnālu izdošanu. No amata tika atstādināts akciju sabiedrības (a/s) „Preses nams” direktors Kazimirs Dundurs, viņa vietā LKP CK iecēla jaunu direktoru Arkādiju Vrubļevski. Konflikta cēlonis bija meklējams 1990. gada 27. decembrī pieņemtajā lēmumā, kurš noteica, ka Padomju Savienības Komunistiskās partijas (PSKP) CK Latvijas izdevniecība tika pārveidota par a/s „Preses nams”. Tas nozīmēja, ka izdevniecība un tās ēka vairs nebija Komunistiskās partijas īpašums. 1991. gada 3. janvārī LKP CK birojs nāca klajā ar paziņojumu, kurā norādīja, ka PSKP CK Latvijas izdevniecība ar tās ēkām, iekārtu un fondiem esot tikai Komunistiskās partijas īpašums un ka LKP veikšot enerģisku pretdarbību jebkuriem mēģinājumiem ierobežot šo funkciju izpildīšanu.⁴⁴ LKP CK skaidroja, ka OMON kaujinieki neesot ieņēmuši Preses namu. Viņi tur atradušies jau kopš 1990. gada septembra beigām/oktobra sākuma, apsargājot partijas īpašumu.⁴⁵

Savukārt LR AP 2. janvāra lēmumā „Par PSRS iekšējā karaspēka bruņoto iebrukumu Preses namā” atzīmēja, ka LR laikrakstu un žurnālu izdevniecība esot sagrābta nelikumīgi, tā esot bijusi LKP CK iepriekš sagatavota akcija, lai destabilizētu situāciju LR. Tāpat lēmumā tika atzīmēts, ka LKP ir uzsākusi varas sagrābšanu ar bruņotu spēku.⁴⁶ Arī laikraksta „Diena” komentētājs Valdis Egle puda viedokli, ka īpašuma jautājums nebija cēlonis Preses nama ieņemšanai, bet tikai iegansts. Patiesais mērķis esot bijis slēgt visu demokrātisko presi, kam sekotu brīvā radio un televīzijas likvidēšana, kā arī AP un vietējo padomju atcelšana.⁴⁷

2. janvārī stāvokļa noskaidrošanai Preses namā mēģināja iekļūt LR AP priekšsēdētāja pirmais vietnieks Dainis Īvāns, MP priekšsēdētāja vietnieks Ilmārs Bišers un iekšlietu ministrs

⁴⁴ LKP CK paziņojums „Par PSKP CK Latvijas izdevniecību”. *Cīņa*, 1991, 11. janv., 2. lpp.

⁴⁵ LVA, PA – 101. f., 67. apr., 10. l., 21. lp. Skat. arī: Punka, I. LKP uzņemas atbildību. *Diena*, lpp.

⁴⁶ LR AP lēmums „Par PSRS iekšējā karaspēka bruņoto iebrukumu Preses namā”. *Latvijas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 1/26. lpp.

⁴⁷ Egle, V. Labējiem lemta neveiksme. *Diena*, 1991, 5. janv., 1. lpp.



Aloizis Vaznis, bet OMON kaujinieki atteicās viņus namā ielaist.⁴⁸ LKP nevēlējās konfliktu risināt dialoga veidā, bet, līdzīgi kā tas nesaskaņu gadījumā bija noticis jau 1990. gadā, abas iesaistītās puses lēmumu un paziņojumu veidā izteica savu viedokli, pārmetot otrai pusei tās rīcību. Tā kā LKP CK un LR AP un valdība nespēja uzsākt dialogu, Preses nama īpašuma jautājums tika nodots skatīšanai PSRS arbitrāžai.

Pēc tam, kad Preses nams tika ieņemts, visām laikrakstu un žurnālu redakcijām, kuras vēlējās tajā turpināt darbu, vajadzēja noslēgt līgumu ar jauno direktoru A. Vrubļevski, tāpat arī darbiniekiem tika piedāvāta iespēja palikt strādāt savās darba vietās. Latvijas neatkarības idejai lojālās laikrakstu un žurnālu redakcijas, kā arī lielākā daļa no strādniekiem atteicās veikt darba pienākumus ēkā, kuru apsargāja OMON kaujinieki, un Preses namu pameta.⁴⁹ Tāpēc janvāra krīzes laikā tika apgrūtināta laikrakstu un žurnālu izdošana, tie iznāca neregulāri un samazinātā apjomā, jo redakcijām nācās meklēt citas tipogrāfijas, kur laikrakstus izdot. Iepriekš minēto apstākļu dēļ janvāra notikumu atspoguļojumā vislielākā loma bija radio un televīzijai.

Notikumi Preses namā parādīja, ka LKP CK negrasās ievērot LR augstāko valsts iestāžu lēmumus un savu autoritāti gatava stiprināt pat ar bruņotu vienību palīdzību.

Līdztekus politiskās un sabiedriskās organizācijas, kas iestājās pret Latvijas neatkarības atjaunošanu, sāka uzstājīgāk izteikt savas politiskās prasības pret Latvijas AP un valdību, izsakot tās pat ultimātīvā veidā. Kā iegansts šādai rīcībai tika izmantots LR MP lēmums par mazumtirdzniecības cenu pieaugumu maizei, pienam, gaļai un to izstrādājumiem, kas stājās spēkā 3. janvārī. Cenu pieaugumu šīs organizācijas izmantoja kā politisko ieroci cīņā par varu. Tā 9. janvārī notika Latvijas streiku komitejas, Interfrontes, Apvienoto darbu kolektīvu padomes, LR AP frakcijas Līdztiesība” un starpreģionālās deputātu grupas „Sojuz” kopējā sanāksme, kurā, protestējot pret cenu pieaugumu, tika prasīta LR valdības demisija, LR AP atlaišana un jaunu vēlēšanu rīkošana.⁵⁰ Prasības tika izteiktas kā ultimāts, jo tās bija jāizpilda līdz 14. janvāra pulksten 12:00. Tajā pašā laikā netika paskaidrots, kādas darbības sekos no ultimāta iesniedzēju puses, ja minētās prasības netiks izpildītas. 14. janvārī, kad ultimāta termiņš bija beidzies un minētās prasības netika izpildītas, nebija skaidrs, kādā veidā notiks vēršanās pret LR valdību. Tāpat sanāksmē tika nolemts 10. janvārī rīkot mītiņu pie LR MP ēkas, lai šīs prasības izteiktu valdībai. Iespējams, sanāksmes dalībnieki cerēja, ka Latvijā atkārtosies līdzīga notikumu gaita kā Lietuvā, kur 9. janvārī cenu paaugstināšanas dēļ atkāpās Lietuvas premjerministres Kazimiras Prunskienes vadītā valdība. Jādomā, ka valdības

⁴⁸ Poltoraka, I. Trīs dienas, kas satricināja Preses namu. *Rīgas Balss*, 1991, 9. janv., 1. lpp.

⁴⁹ Bicēna, B. *Barikāžu laiks. Apvērsums. 1991. gada pieraksti. Rīga: Zvaigzne ABC*. 16. lpp.

⁵⁰ LVA, 290. f., 8. apr., 1042. l., 41. lp.



demisijas gadījumā LKP cerēja situāciju izmantot sev par labu, norādot, ka LTF nav spējusi tikt galā ar valsts pārvaldīšanu, un paziņojot, ka LKP veidos jauno valdību.

10. janvāra mītiņš pie LR MP ēkas sākās pulksten 12:00 un pulcēja apmēram 10 000 lielu iedzīvotāju skaitu. Taču VSGK savā paziņojumā norādīja, ka mītiņā piedalījušies 70 000 cilvēki.⁵¹ Šis skaitlis neatbilda patiesībai, tas ticis vairākkārt palielināts ar mērķi mītiņu padarīt iespaidīgāku, nekā tas patiesībā bija. Tajā izskanēja prasības par cenu pazemināšanu un valdības atkāpšanos. Mītiņa dalībnieki pieprasīja tikšanos ar LR MP priekšsēdētāju Ivaru Godmani, kurš uz šo prasību atsaucās un pie MP nama bija gatavs atbildēt uz jautājumiem un dot paskaidrojumus par cenu kāpumu, bet piketētāji premjeru neuzklausīja. Viņi nebija ieradušies, lai mēģinātu ar valdības locekļiem apspriesties, bet lai izteiktu savas kategoriskās prasības. Mītiņa laikā piketētāji mēģināja MP ēkā arī iekļūt, bet milicija šos mēģinājumus novērsa.⁵² VSGK vienlaikus 10. janvārī aicināja cilvēkus uz jaunu mītiņu 15. janvārī, kurā bija paredzēts protestēt pret cenu paaugstināšanu un aicināt LR AP atjaunot LPSR un PSRS Konstitūciju darbību Latvijā.⁵³

Līdztekus tam, kas Latvijas iekšpolitiskās situācijā neatkarības idejas pretinieki aizvien aktīvāk sāka izteikt savas politiskās prasības vērstas pret LR AP un MP, PSRS aizsardzības ministrs Dmitrijs Jazovs 1991. gada 7. janvārī izdeva pavēli nosūtīt uz Latviju, Lietuvu, Igauniju, Moldovu, Ukrainu, Armēniju un Gruziju desanta karaspēka vienības.⁵⁴ D. Jazovs šādu pavēli izdeva, jo 1990. gadā iepriekšminētajās republikās neesot bijis izpildīts plānotais jauniesaucamo skaits PSRS BS. Latvijā, piemēram, 1990. gadā tika iesaukti tikai 29,3 % no plānotā jauniesaucamo skaita.⁵⁵ Turklāt 1990. gadā 1. martā LPSR AP pieņēma likumu „Par alternatīvo (darba) dienestu”.⁵⁶ Likumā paredzētā kārtība noteica, ka katrs Latvijas iedzīvotājs pats varēja izvēlēties, vai dienēt PSRS BS vai alternatīvajā (darba dienestā). Tas nozīmēja to, ka jauniešiem varēja izvēlēties 1) dienesta vietu (PSRS vai Latvija), 2) dienesta veidu (obligātais vai alternatīvais). Alternatīvo dienestu varēja pildīt daudzviet, bija gan piedāvājumi no valdības puses (piemēram, sanitāri valdības iestādēs), gan arī to varēja pildīt jau esošajās darba vietās. Faktiski tas nozīmēja, kur varēja sarunāt, tur arī jauniešiem pildīja alternatīvo dienestu.

Likums paredzēja sodus, pat kriminālatbildību, ja jauniešiem izvēlējās no abiem dienestiem. BKA pavēlnieks ģenerālpulkvedis Fjodors Kuzmins 1991. gada janvārī iekšlietu ministram A. Vaznim telefonsarunā paskaidroja, ka PSRS Konstitūcija neparedzot alternatīvo

⁵¹ Заявление Вселатвийского комитета общественного спасения. *Советская Латвия*, 1991, ...

⁵² Seržants, K. Mītiņš pie Ministru Padomes. *Diena*, 1991, 11. janv., 1. lpp.

⁵³ Заявление Вселатвийского комитета, С. 1

⁵⁴ Bleiere, D. Latvija 1985. – 1996. gadā, 44. lpp. Skat. arī: Jazova pavēle. *Diena*, 1991, 9. janv.,

⁵⁵ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 426. lpp.

⁵⁶ Jundzis, T. Latvijas drošība, 122. lpp.



dienestu un visi, kuriem esot jādien, tikšot iesaukti.⁵⁷ Tajā pašā laikā F. Kuzmins LR AP solīja, ka līdz 13. janvārim nekādas akcijas iesaukuma kontingenta nodrošināšanai netikšot veiktas, jo tiem jauniešiem, kuriem vajadzēja, bet kuri nebija pieteikušies dienestam padomju armijā līdz 13. janvārim, tika dota iespēja pašiem to izdarīt Kara komisariātos.⁵⁸ F. Kuzmins apgalvoja, ka savu dienestu viņi varēšot pildīt tieši Baltijas republikās.

PSRS vadības aizbildinājums, ka gaisa desanta karaspēka vienības tika ievestas tieši obligātā militārā dienesta dēļ ir apšaubāmas. Turklāt jāatzīmē, ka karaspēka vienības tika nosūtītas uz tām republikām, kuras visaktīvāk pauda seperātisma idejas. D. Jazova pavēle par desanta vienību ievēšanu, lai ar to palīdzību risinātu jautājumus par jauniešu iesaukšanu armijā, bija veids, kā nomaskēt vienību patiesos ierašanās iemeslus republikās. Vienību ievēšana radīja raizes, ka pret republikām tiek gatavotas kādas militāras akcijas. Turklāt laikraksts „Diena” 4. janvārī ziņoja, ka Rīgā atrodies grupa no PSRS IeM, kura, pēc LR iekšlietu ministra A. Važņa domām, neesot ieradusies pieņemt kādus konkrētus lēmumus, bet veicot izlūkošanu.⁵⁹ Jo īpaši tādēļ 7. janvāra pavēle tika uzlūkota ar bažām.

LR AP, protestējot pret šo pavēli, 8. janvārī pieņēma lēmumu „Par PSRS BS speciālo vienību nelikumīgu ievēšanu LR teritorijā” un nāca klajā ar paziņojumu, kurā norādīja, ka „PSRS Aizsardzības ministrijas akcija veikta bez jebkādas saskaņošanas ar LR AP valdību un AP un ar šo faktu rupji tiek aizskarta LR valstiskā neatkarība un suverenitāte, tas ir tiešs agresijas akts. Paziņotais iebrukuma mērķis ir tikai iegants uzsāktajam plaša mēroga uzbrukumam Latvijas demokrātiskajam institūtam, un tā nolūks ir ar varu apspiest demokrātiskos LR neatkarības atjaunošanas procesus.”⁶⁰ LR AP un valdībai radā aizdomas, ka desanta vienības valsts teritorijā ievestas ar mērķi tās izmantot LR likumīgo iestāžu darbības apturēšanai, iespējams pat prezidenta pārvaldes ieviešanai, tāpēc 8. janvāra paziņojumā tika uzsvērts, ka LR valdība kontrolē situāciju valstī, lai neradītu lieku satraukumu valsts iedzīvotājiem. Vienlaikus 8. janvārī LR AP priekšsēdētāja pirmais vietnieks D. Īvāns tika pilnvarots pārstāvēt LR intereses pasaules valstu valdībās un parlamentos.⁶¹ Šādu pilnvaru piešķiršana apliecināja, ka LR AP apzinājās situācijas nopietnību un iespējamos draudus Latvijas drošībai, kas izrietēja no desanta vienību ievēšanas Latvijas teritorijā. Tāpēc turpmākās divas nedēļas D. Īvāns ar ģimeni atradās ārzemēs.⁶²

⁵⁷ Seržants, K. Armija sāk piespiedu iesaukšanu. *Diena*, 1991, 8. janv., 1. lpp.

⁵⁸ Vīdauškis, U. Baltijā ievē desantniekus. *Diena*, 1991, 8. janv., 1. lpp. un. Литвинова, И. Пока политики спорят, десантники отдыхают. *Известия*, 1991, 11 янв., С. 2

⁵⁹ Seržants, K. Melnās beretes veic īpašu uzdevumu. *Diena*, 1991, 4. janv., 1. lpp.

⁶⁰ LVA, 290. f., 8. apr., 1042. l., 11. lp.

⁶¹ LR AP lēmums „Par LR AP priekšsēdētāja pirmā vietnieka Daiņa Īvāna pilnvarām”. *Lat Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 175. lpp.

⁶² Īvāns, D. *Gadījuma karakalps*. Rīga: Vieda, 1995. 326. lpp.



11. janvārī Maskavā D. Jazovs un PSRS BS ģenerālštāba priekšnieks Nikolajs Moisejevs tikās ar LR MP priekšsēdētāja vietnieku I. Bišeru, LR AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas priekšsēdētāja vietnieku Juri Dobeli un LR valdības pārstāvi Maskavā Jāni Peteru. Tikšanās laikā D. Jazovs un N. Moisejevs solīja, ka PSRS BS kontingents Latvijā netiks paplašināts un papildus desanta vienības Latvijā netikšot ievestas.⁶³ Savukārt Maskavā iznākošajā laikrakstā „Известия” 11. janvāra numurā, tātad dienā, kad tikšanās notika, tika ziņots, ka Latvijā ieradušās gaisa desantu vienības trīs bataljonu sastāvā.⁶⁴

12. janvārī LTF aicināja Latvijas iedzīvotājus ierasties Uz Vislatvijas tautas manifestāciju Daugavmalā 13. janvārī, lai izteiktu atbalstu LR AP un valdībai un protestētu pret iespējamo bruņoto apvērsumu. Vienlaikus 12. janvārī Maskavā M. Gorbačovs tikās ar LR AP priekšsēdētāju Anatoliju Gorbunovu un LR premjerministru Ivaru Godmani. Tikšanās laikā M. Gorbačovs Latvijas pārstāvjiem solīja, ka viņš nepieļausot varmācību Rīgā.⁶⁵

13. janvāra rītā Latvijā tika paziņota nepatīkama ziņa: naktī no 12. uz 13. janvāri padomju armijas daļas un speciālās nozīmes vienības uzbruka Lietuvas galvenajam televīzijas tornim, nogalinot 14 cilvēkus un ievainojot 110.⁶⁶ Pēc šiem notikumiem LR AP un valdībai, kā arī Latvijas iedzīvotājiem bija pamatotas aizdomas, ka uzbrukums var tikt īstenots arī pret Latvijas galvaspilsētu, tāpēc Rīgas un citu Latvijas pilsētu stratēģiski svarīgāko ēku aizstāvēšanai tika organizēti speciāli aizsardzības pasākumi – Latvijas iedzīvotāji ap nozīmīgākajiem objektiem sāka celt barikādes un nostājās šo objektu sardzē.

Rezumējot jāteic, ka politiskā situācija 1991. gada janvāra pirmajās dienās Latvijā bija saspringta. OMON kaujinieki LKP CK uzdevumā ieņēma Preses namu, Latvijas neatkarības pretinieki izteica ultimātīvas prasības, pieprasot atlaist LR AP un demisionēt LR MP, bet LR AP neizdevās uzsākt sarunas ar neatkarības pretiniekiem, lai stabilizētu politisko situāciju Latvijā. PSRS prezidents M. Gorbačovs solīja risināt situāciju Latvijā, neiesaistot militāru spēku, bet paralēli PSRS iekšlietu ministrs D. Jazovs izdeva pavēli, ka Latvijā un vēl sešās Padomju Savienības republikās tiek ievestas desanta karaspēka vienības. Ņemot vērā Rietumu izlūkdienestu brīdinājumus 1990. gada nogalē par iespējamām PSRS militārām akcijām pret Baltijas valstīm, tika izdarīti secinājumi, ka gaisa desanta vienības Latvijā un abās pārējās Baltijas valstīs nav ieradušās ar mērķi nodrošināt iesaukumu PSRS BS. Notikumi Lietuvā naktī no 12. uz 13. janvāri pierādīja, ka PSRS, lai risinātu jautājumu par Padomju Savienības nedalāmību, bija gatava lietot militāru spēku. No politiskām domstarpībām konflikts starp

⁶³ Lapsa, L. Jazovs karaspēku neievēdīšot. *Diena*, 1991, 12. janv., 1. lpp.

⁶⁴ Литовкин, В. Комментарий военного корреспондента „Известий”. *Известия*, 1991, 11 ян

⁶⁵ Bleiere, D. Latvija 1985 – 1996. gadā, 45. lpp.

⁶⁶ Jundzis, T. Konfrontācija ar Latvijas neatkarības pretiniekiem, 284. lpp.



Latvijas neatkarības idejas atbalstītājiem no vienas puses un neatkarības pretiniekiem no otras puses draudēja izvērsties militārā sadursmē, politisko problēmu risināšanā ar militāru spēku.



III 1991. GADA JANVĀRA KRĪZES OTRAIS POSMS: 13. JANVĀRIS – 20. JANVĀRIS

Apzinoties situācijas nopietnību, arī LR AP 13. janvāra notikumiem Viļņā no dažādu deklarāciju, paziņojumu un aicinājumu rakstīšanas vajadzēja pāriet pie reālas darbības - sākt domāt par iespējamajiem aizsardzības pasākumiem gadījumā, ja tiktu īstenots militārs uzbrukums pret Latviju. Jautājumi par to, kādā veidā tiks aizstāvēta Latvijas drošība, līdz 13. janvārim praktiski netika risināti. Kā 1991. gada janvārī norādīja LR AP Aizsardzības un iekšlietu komisijas vadītājs Tālavs Jundzis, LR AP nebija neviena štata konsultanta, kurš nodarbotos ar aizsardzības jautājumiem.⁶⁷ Arī toreizējā LR AP deputāte Anna Seile ir norādījusi, ka deputāti bija ieslīguši pārmērīgās debatēs laikā, kad vajadzēja rīkoties āši un izlēmīgi.⁶⁸ Taču bija skaidrs, ka pretoties labi bruņotiem un militāro apmācību izgājušiem padomju karavīriem, Latvijas neatkarības idejas aizstāvji nespēs. Tāpēc kā optimālākā pretestības metode tika izvēlēta nevardarbīgās pretošanās cīņa, kuras ietvaros vajadzēja meklēt alternatīvus veidus, kā stāties pretī militāram spēkam.

3.1. Barikāžu veidošana

Pēc ziņu saņemšanas par notikumiem Lietuvā LR AP reaģēja uz to nekavējoties. Neskatoties uz to, ka 13. janvāris bija svētdiena, LR AP ēkā jau no agra rīta sāka pulcēties deputāti, kuri centās noskaidrot situāciju un konsultēties, kādi pasākumi būtu veicami, lai Latvijā novērstu Viļņas notikumu atkārtošanos.⁶⁹ Savstarpēji apspriežoties un ņemot vērā Lietuvas pieredzi, deputāti nolēma, ka jāorganizē tautas paš aizsardzība, veidojot barikādes ap stratēģiski svarīgākajiem objektiem Rīgā - LR AP ēku un Latvijas radio ēku Vecrīgā, LR MP ēku Brīvības ielā, Telefona un telegrāfa centrāli Dzirnāvu ielā un Televīzijas kompleksu un torni Zaķusalā. Lai par šī plāna īstenošanu informētu iedzīvotājus, LR AP priekšsēdētāja pirmais vietnieks D. Īvāns Latvijas radio un televīzijā uzrunāja Latvijas tautu, aicinot cilvēkus ierasties Rīgā, veidot barikādes pret iespējamo uzbrukumu un palikt objektu sardzē.⁷⁰ Barikādes tika celtas arī ārpus Rīgas, piemēram, Kuldīgā, Ulbrokā, Siguldā u. c. vietās, lai aizsargātu komunikāciju mezglus.

12. janvārī LTF bija aicinājusi cilvēkus ierasties uz Vislatvijas manifestāciju 11. novembra krastmalā, lai izteiktu atbalstu Latvijas AP un valdībai. 13. janvārī iepļānotā

⁶⁷ Armija – mums, mēs – armijai? *Atmoda*, 1991, 15. janv., 9. lpp.

⁶⁸ Seile, A. *Annas burtmiņiņas. Brīvību Latvijai. Pirmā grāmata 1990 – 1992*. Rīga: Mans ģips lpp.

⁶⁹ Jundzis, T. *Latvijas drošība*, 190. lpp.

⁷⁰ Īvāns, D. *Gadījuma karakalps*, 321. lpp.



manifestācija notika, tajā tika izteikts protestu arī pret PSRS militāro agresiju pret neapbruņotu tautu Viļņā izteica cilvēki robežās no 500 000 – 700 000. Jāuzsver, ka janvāra krīze Latvijā nebija nacionāla, bet politiska rakstura notikumu komplekss. Latvijas neatkarības ideju atbalstīja, tāpat kā pret to cīnījās dažādu tautību pārstāvji, tai skaitā latvieši.

Sekojoš LR AP deputātu aicinājumiem, lielākā daļa no cilvēkiem pēc manifestācijas devās uz kādu no objektiem, lai nostātos to sardzē. 13. janvāra vakarā ap LR AP, MP, Latvijas radio, Telefona un telegrāfa centrālas ēkām, Televīzijas kompleksu Zaķusalā bija pabeigta barikāžu celtniecība.⁷¹ Tā tika veidota plānveidīgi. 13. janvārī LR AP deputāti kopā ar Latviešu strēlnieku apvienības virsniekiem, kuri bija dienējuši dažādos PSRS BS formējumos un guvuši pieredzi, kā organizēt aizsardzību, veica draudu analīzi, pētīja iespējamus ceļus, pa kuriem Padomju Savienības armijas daļas varētu iebraukt Rīgā atkarībā no to dislokācijas vietām.⁷² Vadoties no analīzes secinājumiem, smagā kravas tehnika tika novietota uz Rīgas tiltiem, lai vajadzības gadījumā bloķētu piekļuvi Latvijas galvaspilsētai. Barikāžu un smagās tehnikas izvietojums nepārtraukti tika pilnveidots, tika ņemtas vērā arī iedzīvotāju priekšlikumi, kā apgrūtināt potenciālā pretinieka piekļuvi ēkām.

Tā kā tika nolemts balstīties uz nevardarbīgās cīņas taktiku, tad AP deputāti Latvijas iedzīvotājus aicināja nepakļauties provokācijām un uzvesties savaldīgi.

13. janvāra vakarā LR AP vakara sesijā tika izveidots AP Aizsardzības štābs 15 cilvēku sastāvā, par kura vadītāju kļuva LR AP priekšsēdētāja otrais vietnieks Andrejs Krastiņš.⁷³ Aizsardzības štāba uzdevums bija organizēt Vecrīgas aizsardzību. Tika izveidots arī LR MP Aizsardzības un apsardzes štābs, kura uzdevums bija rūpēties ne tikai par MP ēkas, bet arī Telefona un telegrāfa centrālas apsargāšanu, bet Televīzijas kompleksa un torņa aizstāvību organizēja Zaķusalas televīzijas kompleksa aizsardzības štābs.⁷⁴ Savukārt paralēli šīm struktūrām LTF Koordinācijas centrs uzņēmās organizēt cilvēkus, sadalīt un izvietot viņus pa objektiem, lai nerastos situācija, ka kādā objektā ir pārāk daudz cilvēku, bet citā – pārāk maz. Tātad kopumā ar barikāžu organizēšanu nodarbojās LTF un trīs savstarpēji nesaistīti aizsardzības štābi, kuri darbojās neatkarīgi viens no otra un kuru uzdevums bija rūpēties par tieši tiem uzticētā objekta apsardzi. Štābi savā starpā nesadarbojās, kā arī nebija izveidota kāda augstāka institūcija, kas spētu koordinētu visu trīs štābu darbību gadījumā, ja kādam no apsargājamajiem objektiem uzbruktu.

⁷¹ Jundzis, T. (red.). *Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tā*. Latvijas Zinātņu akadēmija, 2001. 85. lpp

⁷² Jundzis, Latvijas drošība, 190. lpp.

⁷³ Jundzis, T. Latvijas drošība, 192. lpp.

⁷⁴ Baškers, J. A. u. c. *Latvija, kur tavi dēli*. Rīga: Biedrība „Latviešu strēlnieku apvienība”, 2007. 145. lpp.



Lielgabarīta kravas tehnika tika izvietota arī uz Vecmīlgrāvja tilta, lai vajadzības gadījumā tiltu bloķētu un aizkavētu padomju armijas daļu virzīšanos uz Rīgu. Sākot ar 14. janvāri, OMON kaujinieki uzbruka Vecmīlgrāvja un Brasas tilta aizstāvjiem, apšaudot tehniku un dedzinot to, piekaujot šoferus. Uzbrukumi sekoja arī turpmākajās janvāra dienās. 16. janvārī pie Vecmīlgrāvja tilta OMON kaujinieku kārtējā uzbrukuma laikā ar šāvienu galvā tika nogalināts Satiksmes ministrijas šoferis Roberts Mūrnieks.⁷⁵

Notikumu tālākā attīstībā Latvijā liela loma bija cilvēkiem, kas atradās uz barikādēm, jo bija skaidrs, ka barikādes iespējamo uzbrukumu nespēs apturēt, bet tikai aizkavēt. Ir izteikti apgalvojumi, ka pēc notikumiem Viļņā līdzīgai akcijai 13. janvārī vai dažas dienas vēlāk vajadzēja sekot arī Latvijā, taču tas nenotika tādēļ, ka uzbrukuma plānotājus pārsteigusi iedzīvotāju iesaistīšanās aktivitāte un apmēri stratēģisko objektu aizsardzībā. Pēc saņemtā skarbā starptautiskās sabiedrības nosodījuma saistībā ar notikumiem Viļņā, PSRS nebija gatava vai baidījās veikt uzbrukumu, kas nozīmētu krietni lielāku nogalināto un upuru skaitu nekā Lietuvā. Taču tas nenozīmēja, ka militāra uzbrukuma draudi nepastāvēja. BKA štāba priekšnieks Pjotrs Čauss laikrakstam „Diena” 14. janvārī paziņoja, ka tiks pildītas PSRS prezidenta pavēles, lai kādas tās būtu.⁷⁶

3.2. Politisko un sabiedrisko organizāciju centieni pārņemt varu

Paralēli barikāžu celšanai savas prasības aktīvāk un uzstājīgāk sāka izteikt sabiedriskās un politiskās organizācijas, kas iestājās pret Latvijas neatkarību. Šīs prasības bija identiskas - atcelt paaugstinātās cenas pārtikas precēm un visus lēmumus un likumus, kuri bija pretrunā ar PSRS un LPSR Konstitūcijām un PSRS prezidenta dekrētiem, tika prasīta LR AP atļaušana un MP atkāpšanās, jaunu vēlēšanu rīkošana un varas funkciju nodošana VSGK.

14. janvārī frakcijas „Līdztiesība” deputāti nolēma pamest AP plenārsēžu zāli. Frakcijas „Līdztiesība” vadītājs Sergejs Dīmanis paskaidroja, ka tāds lēmums pieņemts, jo deputāti uzskata, ka AP ēkas aizstāvji, barikādes un automašīnas rada lieku spiedienu uz deputātiem un pat draudus viņu dzīvībām.⁷⁷ Frakcijas pārstāvji deklarēja, ka AP ēkā viņi atgriezīsies tikai tad, kad barikādes tikšot nojauktas.

Savukārt LR AP deputāti, kuri turpināja savu darbu un atbalstīja neatkarības ideju, vienojās, ka parlamenta ēku naktī nedrīkst atstāt tukšu, tāpēc kopš 13. janvāra pēc brīvprātības principiem vairāki deputāti un darbinieki AP namā palika pa nakti. Tas tika darīts tādēļ, lai

⁷⁵ Medenis, Dz. Pirmais upuris. *Diena*, 1991, 17. janv., 1. lpp.

⁷⁶ Maršāns, J. Armijas pārstāvju viedokļi. *Diena*, 1991, 16. janv., 1. lpp.

⁷⁷ Seile, A. Annas burtņīciņas, 56. lpp.



jebkurā kritiskā brīdī AP varētu pieņemt atbildīgus lēmumus, kā arī novērstu situāciju, ka pretinieki okupē tukšu ēku un pēc tam vairs nepieļauj AP pulcēšanos.⁷⁸

Nolūkā mazināt politisko spriedzi un ar mērķi pārrunāt situāciju Latvijā LR AP priekšsēdētājs A. Gorbunovs politisko partiju un organizāciju pārstāvjus Rīgas pilsētas Izpildkomitejas telpās 14. janvārī bija uzaicinājis uz pārrunām. A. Gorbunovs bija gatavs sadarboties ar LKP, veidojot pat koalīcijas valdību, bet AP LTF frakcija šo domu neatbalstīja, pat asi nosodīja.⁷⁹ LTF frakcijas deputāti uzskatīja, ka pāris ministru nomaina pret LKP pārstāvjiem valdībā nespēs atrisināt krīzes situāciju, jo tā dēļ nemainīsies visa MK nostāja un īstenotā politika.

14. janvāra sarunas beidzās bez konstruktīviem rezultātiem, jo uz tām neieradās lielāko politisko partiju un organizāciju, kuras atbalstīja Latvijas neatkarības ideju, – LTF, Latvijas Nacionālās neatkarības kustības un Pilsoņa kongresa – pārstāvji. Savukārt to spēku pārstāvji, kas cīnījās pret neatkarības atjaunošanu, uz pārrunām nebija ieradušies meklēt kompromisus, bet gan kategoriskā veidā paust savu viedokli.⁸⁰ LKP CK sekretārs Ojārs Potreki atkārtoja LKP CK X plēnumā izvirzītās prasības, tai skaitā ultimātīvā formā paziņojot, ka, ja tās netiks izpildītas, VSGK pārņems varu. Jāatzīmē, ka minētajā plēnumā⁸¹ tika nosodīta LR AP un valdības īstenotā politika un uzsvērts, ka tā Latviju novedusi līdz krīzei. Tāpat tika norādīts, ka Latvijas vadība zaudējusi kontroli pār notikumu gaitu valstī.⁸² Plēnumā tika atbalstīta prasības par AP un visu vietējo tautas deputātu padomju, kā arī valdības atlaišanu, pirmstermiņa vēlēšanu rīkošanu, varas nodošanu VSGK un griešanos pie PSRS prezidenta ar prasību par prezidenta tiešās pārvaldes ieviešanu Latvijā.⁸³ LKP CK 1. sekretārs A. Rubiks plēnuma noslēguma runā minēja, ka apstākļi diktējot, ka LKP kā politiskam spēkam, politiskai partijai jāuzstājas ar kādām reālām darbībām.⁸⁴ Spriežot pēc tālākās notikumu gaitas attīstības Latvijā, ar reālām darbībām A. Rubiks nebija domājis kompromisa meklējumus ar LR AP, bet fiziska spēka lietošanu, lai varu Latvijā pārņemtu VSGK.

Savukārt BKA pavēlnieks F. Kuzmins A. Gorbunova rīkotajās pārrunās 14. janvārī aicināja LR AP atcelt visus pieņemto likumus un lēmumus, kuri aizskāra karavīru un virsnieku tiesības un pienākumus. Tāpat viņš uzsvēra, ka armija ir gatava meklēt dialogu kopā ar latviešu tautu, valdību, parlamentu un partijām, kā arī apgalvoja, ka BKA ir nevis

⁷⁸ Bērzs, A. *Ārmalnieka šķitumi. Barikādes, pučs, čekas maisi, alternatīvais fināls. II sējums*. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 155. lpp.

⁷⁹ Bērzs, A. *Ārmalnieka šķitumi*, 159. lpp.

⁸⁰ Medenis, Dz. *Ultimāts Latvijas Republikai. Diena*, 1991, 15. janv., 1. lpp.

⁸¹ LKP CK X plēnuma notika 1991. gada 13. janvārī.

⁸² LVA, PA – 101. f., 67. apr., 1. l., 11. lp.

⁸³ Turpat, 11., 12. lp.

⁸⁴ Turpat, 5. lp.



organizācija, kas destabilizē situāciju, bet gan veicina stāvokļa uzlabošanos.⁸⁵ Nedaudz vēlāk tajā pašā dienā savā preses konferencē F. Kuzmins izteicās kategoriskāk, paziņojot, ka 14. janvārī neesot devis pavēli karaspēkam veikt militāras akcijas pret neapbruņoto Latvijas tautu tikai tāpēc, lai dotu iespēju LR AP atjaunot visas agrāk pastāvējušās padomju karavīru privilēģijas dzīvokļu un apgādes jomā.⁸⁶

Paralēli politisko prasību izteikšanai janvārī, tai skaitā pēc 13. janvāra, daudzkārt pa Rīgas ielām pārvietojās PSRS BS tehnikas kolonnas, bet gaisā lidojas padomju armijas helikopteri. Tas tika darīts ar nodomu psiholoģiski ietekmēt Latvijas iedzīvotājus, demonstrējot savu militāro spēku un varenību.

Sākot ar 14. janvāri, savus uzbrukumus atsāka arī OMON vienība. Tie tika vērsti ne tikai pret Vecmīlgrāvja un Brasas tiltu aizstāvjiem. 14. janvārī tika izdarīts uzbrukums Ziemeļu rajona milicijas daļas Vecmīlgrāvja nodaļai, bet naktī no 14. uz 15. janvāri - PSRS IeM Minskas Augstākās milicijas skolas Rīgas filiālei.⁸⁷ OMON kaujinieki akcijas turpināja veikt līdz 21. janvārim, uzbrūkot arī civiliedzīvotājiem. Šo uzbrukumu mērķis bija destabilizēt stāvokli Latvijā un radīt pārliecību, ka Latvijas valdība nespēj kontrolēt situāciju.

15. janvārī A. Gorbunovs un I. Godmanis informēja M. Gorbačovu, PSRS iekšlietu ministru Borisu Pugo un PSRS premjerministru Valentīnu Pavlovu par OMON pastrādātajiem uzbrukumiem, aicinot šīs amatpersonas pieņemt lēmumus attiecībā uz vienības kaujiniekiem, lai nepieļautu turpmākus uzbrukumus.⁸⁸ 17. janvārī PSRS vadītājiem atkārtoti tika nosūtīta telegramma, kurā tika izklāstīti visi OMON pastrādātie noziegumi un ierosināts vienību izformēt vai pārdislocēt ārpus Latvijas robežām.⁸⁹ B. Pugo šajā sakarā bija piekritis tikties ar LR pārstāvjiem, tāpēc 19. janvārī A. Vaznis kopā ar LR MP priekšsēdētāja vietnieku I. Bišeru devās uz Maskavu šī jautājuma pārrunāšanai un risinājuma meklēšanai. Neskatoties uz to OMON turpināja pastrādāt provokatoriskos uzbrukumus.

Šādos apstākļos LR vadītāji pieļāva iespēju, ka ar militāra spēka palīdzību PSRS varētu gāzt likumīgo varu mūsu valstī. Šajā sakarā 14. janvārī MP sēdē ārlietu ministram Jānim Jurkānam tika dotas ārkārtas pilnvaras pārstāvēt Latviju ārzemēs, ja tagadējais MK tiktu atcelts ar varu.⁹⁰ Līdzīgi kā D. Īvānam arī J. Jurkānam janvāra dienās bija jāatrodas ārzemēs.⁹¹

⁸⁵ LVA, PA – 101. f., 67. apr., 1. l., 5. lp.

⁸⁶ Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Paziņojums Visiem pasaules valstu parlamentiem un valdībām. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 17. janv., 1. lpp.

⁸⁷ Klimkāne, Ā. Kā azotē perinās bandītisms? *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 17. janv., 1. lpp. Skat. Uzbrukums milicijas skolai. *Diena*, 1991, 16. janv., 3. lpp.

⁸⁸ LVA, 290. f., 8. apr., 4. l., 135. lp.

⁸⁹ Prokošenko, S. Lemj. Cik ilgi? *Kaujas Postenī*, 1991, 24. janv., 1. lpp.

⁹⁰ Notikumu mozaīka. *Rīgas Balss*, 1991, 16. janv., 2. lpp.

⁹¹ Fredēns, L., P. *Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989 – 1991*. Rīga: Atēna, 2007.



Tāpat valdība 14. janvārī pulksten 20:00 izplatīja paziņojumu pasaules valstu un Padomju Savienības republikas valdībām, kurā apgalvoja, ka PSKP reakcionārās aprindas ar PSRS BS atbalstu gatavojot asiņainu valsts apvērsumu Baltijas valstu pastāvošās konstitucionālās iekārtas likvidācijai.⁹² Šāds paziņojums tika izplatīts, jo nākamajā dienā tika plānots mītiņš, uz kuru iedzīvotājus 10. janvārī bija aicinājusi VSGK. Pastāvēja aizdomas, ka mītiņa laikā tā dalībnieki var radīt draudus Latvijas drošībai. Turklāt 1991. gada 15. janvārī beidzās Apvienoto Nāciju Organizācijas (ANO) rezolūcijas termiņš attiecībā uz Irāku. Baltijas valstis baidījās, ka PSRS izmantos situāciju, kamēr Rietumu valstis ir aizņemtas ar problēmu risināšanu Tuvajos Austrumos, un īstenos militāru apvērsumu pret tām (skat. 3.3. apakšnodaļu). Tāpēc kārtības garantēšanas nolūkos Rīgā 15. janvārī tika ievestas milicijas papildvienības no rajoniem un iekšlietu ministrs A. Vaznis milicijai deva atļauju lietot ieročus, ja tiks izdarīts tiešs uzbrukums to sargātajiem objektiem.⁹³

15. janvārī notika mītiņš, kura organizatori to sauca par Latvijas tautas sapulci. Spriežot pēc mītiņā izskanējušām prasībām, 15. janvārī LKP CK un citas organizācijas, kuras bija pret Latvijas neatkarību, bija iecerējušas kā notikumu kulminācijas dienu⁹⁴. Mītiņa laikā O. Potreki nolasīja VSGK politisko paziņojumu, kurā bija teikts, ka „VSGK pēc darbaļaužu pieprasījuma uzņemas atbildību par turpmāko Padomju Latvijas likteni, pasludinot visas valsts varas pāriešanu savās [VSGK – L. R.] rokās situācijas stabilizācijas periodā un AP un valdības atstādināšanu.”⁹⁵. Tas bija tikai deklaratīvs paziņojums, jo netika īstenoti nekādi praktiski pasākumi, lai varu pārņemtu. Paziņojums izklausījās tikai pēc nesekmīgiem mēģinājumiem mazināt LR AP un valdības autoritāti Latvijas iedzīvotāju un PSRS vadības priekšā. LKP CK laikrakstā „Cīņa”⁹⁶, Interfrontes informatīvajā biļetenā „Единство”⁹⁷ un LKP avīzē „Советская Латвия” varu⁹⁸ informācija par mītiņa nozīmīgumu tika pārspīlēta. Cilvēkiem, kuri lasīja tikai šos preses uzdevumus varēja rasties iespaids, ka VSGK pārņēmusi AP un MP funkciju pildīšanu. Turklāt iepriekš minētajos laikrakstos pat desmitkārtīgi tika palielināts mītiņa dalībnieku skaits.

Mītiņa laikā Latvijas streiku komiteja arī paziņoja, ka, tā kā LR AP un valdība nebija izpildījusi 10. janvārī iesniegtās prasības, tad tiek uzsākts Latvijas politiskais streiks.⁹⁹ Taču arī šī akcija nedeва vēlamo rezultātu.

⁹² Latvijas Republikas Ārlietu ministrijas Paziņojums. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 17. janvāris, 1. lpp.

⁹³ Vidauskis, U. Vai tautai jāatstāj Vecrīga? *Diena*, 1991, 16. janv., 1. lpp.

⁹⁴ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 497. lpp.

⁹⁵ VSGK politiskais paziņojums. *Cīņa*, 1991, 29. janv., 3. lpp.

⁹⁶ Irbītis, P. No svētdienas līdz svētdienai kā uz pulvera mucas. *Cīņa*, 1991, 22. janv., 2. lpp.

⁹⁷ Хроника горячего месяца. *Единство*, 1991, 21 – 27 янв., С. 1

⁹⁸ Дубровский, В., Озолс, А. Народ делает выбор. Советская Латвия, 1991, 16 янв., С. 1

⁹⁹ Grandavs, E. Latvija – barikāžu nedēļas hronika. *Atmoda*, 1991, 22. janv., 2. lpp.



Lai gan tika ziņots, ka jau 15. janvāra pēcpusdienā streikojot 300 Rīgas, Daugavpils, Liepājas, Jēkabpils, Ventspils un Rēzeknes uzņēmumi, darbs šajos uzņēmumos netika apturēts pilnībā, bet tikai uz neilgu laiku un pēc tam uzņēmumi turpināja strādāt ierastajā darba kārtībā.¹⁰⁰

LR AP uz VSGK izteikumiem atsaucās 17. janvārī, nākot klajā ar paziņojumu, kurā uzsvēra, ka VSGK izteikumi par varas pārņemšanu saturot valsts nozieguma pazīmes, destabilizējot situāciju valstī un dezinformējot iedzīvotājus, tāpēc LR ģenerālprokuroram J. Skrastiņam AP uzdeva izlemt jautājumu par krimināllietas ierosināšanu šajā sakarā.¹⁰¹ Vairumam no Latvijas iedzīvotājiem bija skaidrs, ka varas pārņemšana nebija notikusi, bet svarīgi to apliecināt bija arī PSRS vadībai. Visas neatkarības pretinieku veiktās darbības un izteiktās prasības bija vērstas uz situācijas saasināšanu Latvijas teritorijā. LKP CK, kas visu bija pret Latvijas neatkarību vērsto organizāciju ideoloģiskā vadītāja, vēlējās, lai Latvijā tiktu ieviesta PSRS prezidenta tiešā pārvalde, kas nozīmētu, ka Latvijas ceļš uz pilnīgu neatkarības atjaunošanu tiktu apturēts.

Situācijas noskaidrošanas nolūkos 17. janvārī Latvijā ieradās PSRS AP deputātu delegācija 8 cilvēku sastāvā.¹⁰² 20. janvārī PSRS AP deputāti rīkoja preses konferenci, lai iepazīstinātu sabiedrību ar deputātu izdarītajiem secinājumiem. Konferencē delegācijas vadītājs Aleksandrs Deņisovs noliedza iespēju, ka varētu izcelties bruņots konflikts ar armiju, jo Latvijas valdība un parlaments risinot ar armijas vadību konstruktīvu dialogu.¹⁰³ Starp PSRS un LR sarunas par PSRS BS statusa noteikšanu LR teritorijā patiešām bija aizsākušās. Sakarā ar šo sarunu sākšanos 15. janvārī LR AP nolēma apturēt 1990. gada 14. novembra lēmumu „Par sevišķas nozīmes milicijas vienības un PSRS BS noziedzīgās darbības nepieļaujamību LR teritorijā”, kas nozīmēja, ka tiek atjaunota PSRS BS apakšvienību sociālā un materiālā apgāde.¹⁰⁴ Turklāt 19. janvārī LR MP izdeva rīkojumu „Par komisijas izveidošanu sarunām ar BKA un Baltijas flotes vadību”.¹⁰⁵ Tātad LR pārstāvji bija sākuši risināt dialogu ar Latvijā izvietoto PSRS BS karaspēku daļu komandējošo sastāvu. Sarunu uzsākšana deva pamatu domāt, ka BKA pakļautās padomju armijas daļas Latvijā militāru uzbrukumu neveiks. Turklāt BKA virspavēlnieks F. Kuzmins deva solījumu, ka armijas daļas 15. janvārī nevienā pasākumā nepiedalīšoties, bet viņš negalvoja par militārpersonām, kas varēja ierasties civilapgērbā. Tas gan netraucēja 15. janvāra mītiņa laikā padomju armijas

¹⁰⁰ Литвинова, И. Рига: противостояние продолжается. *Известия*, 1991, 17 янв., С. 3

¹⁰¹ Крапәне, L. Lems LR Prokuratūra. *Diena*, 1991, 18. janv., 1. lpp. un Grandavs, E. Latvija – hronika. *Atmoda*, 1991, 22. janv., 2. lpp.

¹⁰² Bojāre, I. Freidenfelds, V. Kremļa delegācija Rīgā. *Diena*, 1991, 18. janv., 1. lpp.

¹⁰³ Semjonovs, V. PSRS parlamenta deputātu preses konference. *Kaujas Posteni*, 1991, 24. janv.,

¹⁰⁴ LR AP lēmums. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6.

¹⁰⁵ LR MP Rīkojums Nr. 21 – r. *Diena*, 1991, 23. janv., 2., 3. lpp.



helikopteram lidināties virs AP ēkas. 18. janvārī arī BKA kara prokuratūras ģenerālmajors V. Kupecs paskaidroja, ka, lai gan armijas simpātijas esot VSGK pusē, BKA neesot nekādu plānu gāzt Latvijas valdību.¹⁰⁶

Atgriežoties pie 20. janvārī notikušās preses konferences, A. Deņisovs tajā izteica vēl kādu būtisku domu. Viņaprāt, vislielākās briesmas Latvijā radot nesaskaņas starp republikas miliciju un OMON vienību, šajā sakarā varētu izcelties pat bruņots konflikts.¹⁰⁷ Visai drīz pēc preses konferences A. Deņisova izteiktie apgalvojumi piepildījās, jo 20. janvāra vakarā OMON vienība uzbruka LR IeM.

20. janvāra uzbrukums tiek uzskatīts par janvāra krīzes kulmināciju. Tā rezultātā tika ievainoti 10 cilvēki, bet nogalināti - pieci. Četri no viņiem – kinooperators Andris Slapiņš, iekšlietu daļas inspektors Sergejs Konoņenko, valdības apsardzes vecākais leitnants Vladimirs Gomonovičš un skolnieks Edijs Riekstiņš - mira 20. janvārī, bet kinooperators Gvido Zvaigzne no gūtajiem ievainojumiem nomira slimnīcā 5. janvārī.

Jāteic, ka 20. janvāra notikumu gaita ir zināma minūti pa minūtei, bet daudzas 20. janvāra uzbrukuma detaļas nav skaidras vēl mūsdienās, un to izdibināšana ir apgrūtināta. Pēc uzbrukuma LR Prokuratūra kopā ar PSRS Prokuratūru sāka lietas izmeklēšanu. LPSRS Prokuratūras darbinieki izmeklēšanā nepiedalījās, jo bija pamats uzskatīt, ka viņi bija iesaistīti uzbrukuma pastrādāšanā. Uzbrukuma apstākļu izmeklēšanu apgrūtināja OMON kaujinieku pretrunīgās liecības, turklāt pēc LR AP lēmuma LR Prokuratūrai no lietas bija jāatsakās, to nodeva PSRS Prokuratūras izmeklētāju rīcībā. LR Prokuratūra lietas materiālus saņēma atpakaļ tikai 1992. gadā. PSRS Prokuratūra neko nozīmīgu nebija atklājusi, pārsvarā vākusi tikai faktoloģisko materiālu, turklāt pēc lietas nodošanas atpakaļ Latvijas pusei atklājās, ka pazudusi liela daļa lietisko pierādījumu.¹⁰⁸ Tāpēc notikuma attīstība ir labi zināma, tika izdarīti plašāki secinājumi, bet netika noskaidrotas sīkākas uzbrukuma detaļas, personas, kuras deva pavēli OMON uzbrukt un neviens no uzbrucējiem netika saukts pie atbildības. Mūsdienās bijušos OMON kaujiniekus nopratināt šajā lietā nav iespējams, jo Krievijas Federācija viņus atsakās izdot Latvijai. Arī uzbrukuma aculiecinieku nopratināšanai vairs nav nozīmes, jo šo gadu laikā visu precīzi atcerēties nav iespējams, turklāt jāņem vērā, ka presē un televīzijā ir izteiktas daudzas versijas par 1991. gada 20. janvāra notikumiem, kas iespaido arī aculieciniekus, tāpēc objektīvu liecību par 20 gadus seniem notikumiem mūsdienās nav iespējams sniegt. Toties notikumu izpētē palīdz daudzie videomateriāli, kurus filmēja notikuma vietai apkārt esošie žurnālisti. Autorei tie nebija pieejami.

¹⁰⁶ Maršāns, J. Armija valdību negāzīs. *Diena*, 1991, 19. janv., 1. lpp.

¹⁰⁷ Semjonovs, V. PSRS parlamenta deputātu, 1. lpp.

¹⁰⁸ Baškers, J. A. Latvija, kur tavi dēli, 173., 174. lpp.



Viennozīmīgi ir skaidrs, ka OMON vienība nebija uzbrukuma plānotāji, bet izpildītāji. Tā plānotāji mūsdienās nav zināmi. Bakalaura darba autore neatzīst versiju, ka pie uzbrukuma būtu vainojams PSRS prezidents M. Gorbačovs. Jāņem vērā, ka notikumu attīstību Latvijā lielā mērā iespaidoja PSRS vadības rīcība. PSRS norisa cīņa par varu starp reformistiem no vienas puses un militārrūpnieciskās industrijas pārstāvjiem un militārpersonām no otras puses. M. Gorbačovs lēnām sāka zaudēt savas varas pozīcijas militārā bloka pārstāvju priekšā. Autore uzskata, ka M. Gorbačovs nedeva pavēli ieņemt LR IeM, bet, iespējams, zināja, ka šāds uzbrukums tika plānots, taču neko nespēja darīt, lai to novērstu. Autore pie šāda secinājuma nonākusi, ņemot vērā tālāko notikumu gaitu pašā Padomju Savienībā, īpaši notikumus 1991. gada augustā, kas parādīja, ka M. Gorbačovs savu autoritāti PSRS bija zaudējis.

Turklāt OMON vienības kaujiniekus pastāvīgi kāds provocēja – tika zvanīts uz vienības bāzi un draudēts izrēķināties ar kaujinieku ģimenes locekļiem, tāpat klīda baumas, ka LR IeM pret OMON gatavojot kaujas operāciju. LR ģenerālprokurors Jānis Skrastiņš atzina, ka tika darīts viss, lai OMON turētu sasprindzinājumā un gatavībā.¹⁰⁹ Šo informāciju apstiprina arī OMON vienības komandieris Česlavs Mliņņiks intervijā PSKP CK avīzei „Правда”. Intervija ievietota laikraksta 19. janvāra numurā. Tajā Č. Mliņņiks apgalvojis, ka aizvien uzstājīgāk tiek runāts par to, ka Vecrīgas barikāžu aizstāvjiem tiek izplatīti saraksti ar kaujinieku ģimenes locekļu adresēm.¹¹⁰ Č. Mliņņiks arī brīdināja, ka gadījumā, ja šāds uzbrukums patiešām tiks izdarīts, tad OMON uz to atbildēs.¹¹¹ Šī Č. Mliņņika atbilde tika izmantota, kad OMON kaujinieki mēģināja paskaidrot, kāpēc uzbrukums izdarīts. Viņi apgalvoja, ka izvarota viena no kaujinieku sievām, un uzbrukums esot bijusi kā atbildes gājiens uz to.

LR AP Preses centra žurnāliste Anta Buša pirms uzbrukuma intervēja OMON kaujinieku, kurš 18. janvārī brīvprātīgi no vienības bija devies prom un ieradās pie LR AP priekšsēdētāja vietnieka A. Krastiņa. Arī šī intervija apliecina, ka OMON kaujinieki uzskatījuši, ka viņi tiek apdraudēti un viņiem sniegta nepatiesa informācija, jo bijušais vienības kaujinieks apgalvoja, ka 16. janvārī viņiem esot paziņots, ka uz Vecmīlgrāvja tilta aplenkumā atradušies četri viņu vīri, kas it kā bijuši ielenkti, it kā arestēti.¹¹² Tātad kādam bija izdevīgi uzturēt sasprindzinājumu OMON kaujinieku vidū, lai vajadzības gadījumā šo spriedzi izmantotu. Autore uzskata, ka tas tika mērķtiecīgi izdarīts arī 20. janvāra vakarā.

Autore nevēlas attaisnot OMON kaujinieku pastrādāto, bet tikai parādīt, ka 20. janvāra nakts notikumi nebija spontāns uzbrukums, bet tā bija plānota akcija, kurā OMON kaujinieki

¹⁰⁹ Kas stāv aiz OMON? *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 6. febr., 2. lpp.

¹¹⁰ Меликов, О. Обстановка нагнитается специально. Кем и для чего? *Правда*, 1991, 19 янв

¹¹¹ Turpat.

¹¹² Buša, A. Dievs šādu asinsizliešanu nepiedos. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 22. janv., 2. lpp.



tika izmantoti „melnā darba” paveikšanai. Taču galvenie organizatori pierādījumu trūkuma dēļ nav zināmi, tāpēc arī grūti spriest, kāds bija uzbrukuma mērķis. Autore uzskata, ka mērķis nebija ieņemt tikai IeM, jo stratēģiski tas bija mazsvarīgs objekts, iespējams, ka pēc IeM ieņemšanas vajadzēja sekot vēl kādiem pasākumiem vai, iespējams, uzbrukuma organizētāji cerēja, ka barikāžu aizstāvji kaut kādā veidā iesaistīsies notikumos, mēģinātu cīnīties pret OMON, tādā veidā izraisot lielāku sadursmi, kas būtu par iemeslu, lai PSRS vadība veiktu pasākumus situācijas stabilizācijai Latvijā, apturot iesāktos neatkarības atjaunošanas centienus.

3.3. Krievijas un Rietumu valstu un starptau tisko organizāciju ietekme uz notikumu gaitu Latvijā

Lielu atbalstu janvāra kritiskajās dienās ne tikai Latvijai, bet arī Lietuvai un Igaunijai sniedza KPFSR AP priekšsēdētājs B. Jeļcins. KPFSR bija lielākā no Padomju Savienības republikām teritoriālajā un iedzīvotāju skaita ziņā. B. Jeļcins sāka iegūt aizvien lielāku autoritāti gan KPFSR, gan Padomju Savienībā, viņam bija sava politiskā intereses vājināt M. Gorbačova politiku, turklāt KPFSR viņu sāka atbalstīt aizvien vairāk iedzīvotāju. Šajā laikā var runāt par divu līderu konfliktu – M. Gorbačovs īstenoja lēnas un piesardzīgākas reformas, bet B. Jeļcins pieprasīja radikālākas reformas.¹¹³

B. Jeļcins iestājās par republiku lielāku patstāvību Padomju Savienības ietvaros, bet PSRS attieksmē pret Baltijas valstīm pēc 1990. gada marta un maija viņš saskatīja draudus šīs politikas īstenošanai un bija pārliecināts, ka Baltijas valstis PSRS izmantoja kā poligону, kur tika izmēģinātas metodes, kuras vēlāk tiks pielietotas pret citām Padomju Savienības republikām. Tāpēc jau 12. janvārī KPFSR AP Prezidija vārdā B. Jeļcins vērsās pie Padomju Savienības vadības, prasot dot garantijas, ka radušos problēmu risināšanā Baltijā netiks izmantots spēks.¹¹⁴ Viņš vērsās arī pie karavīriem, kuri bija iesaukti padomju armijā Krievijas Federācijas teritorijā un atradās Baltijas republikās, aicinot atturēties no fiziska spēka lietošanas pret civiliedzīvotājiem.¹¹⁵

13. janvārī B. Jeļcins ieradās Igaunijas galvaspilsētā Tallinā, kur tikās ar Latvijas un Igaunijas AP priekšsēdētājiem un Lietuvas pārstāvjiem. Tikšanās laikā tika pieņemts kopējs paziņojums, kurā tika deklarēts, ka puses savstarpēji atzīst citu pušu valstisko suverenitāti. Minētajā dokumentā bez tam tika norādīts, ka šo valstu teritorijās valsts pilnvaras realizē tikai likumīgi ievēlētie orgāni. Tāpat tika norādīts, ka puses neatzīst bruņota spēka

¹¹³ Peters, J. Rietumi Borisu negribēja. *Republika.lv*, 2006, 7. – 13. jūl., 32. lpp.

¹¹⁴ KPFSR AP Prezidija Paziņojums. *Atmoda*, 1991, 15. janv., 2. lpp.

¹¹⁵ Kareivji, seržanti un virsnieki. *Diena*, 1991, 15. janv., 2. lpp.



iekšējo problēmu risināšanai un pauž gatavību sniegt konkrētu atbalstu un palīdzību cita citai gadījumos, kad rodas draudi to suverenitātei.¹¹⁶

B. Jeļcins un LR AP priekšsēdētājs A. Gorbunovs Tallinā parakstīja arī līgumu „Par LR un KPFSR starpvalstu attiecību pamatiem”, par kura nepieciešamību tika runāts jau kopš 1990. gada augusta.¹¹⁷ Līgumam kopā bija 21. pants, un tas noteica, ka LR un KPFSR atzina vienu otru par suverēnām valstīm un starptautisko tiesību subjektiem, kā arī tika atzītas katras puses neatņemamās tiesības uz valstisko neatkarību.¹¹⁸ Līgumā B. Jeļcins neatzina Latvijas Republikas neatkarību, bet atzina, ka Latvijai ir tiesības uz to. Lai līgums stātos spēkā, to vajadzēja apstiprināt abu republiku parlamentos. LR AP līgumu ratificēja 14. janvārī, taču KPFSR AP līgumu neratificēja, tāpēc tas spēkā nestājās. Neskatoties uz to, PSRS vadībai, īstenojot savu politiku Baltijas valstīs bija jārēķinās ar B. Jeļcina izteikto atbalstu un nostāju Baltijas valstu jautājumā.

Arī Rietumu valstu paustajam viedoklim bija ietekme uz notikumu gaitu Baltijā 1991. gada janvārī. Lai gan Rietumu valstis savos izteikumos atbalstīja Baltijas valstu neatkarības centienus, tās 1990. gadā un 1991. gada sākumā nebija gatavas atzīt Baltijas valstu neatkarību,¹¹⁹ jo uzskatīja, ka Padomju Savienībai sabrūkot, izcelsies haoss, pilsoņu nemieri, anarhija un bads, kas liks miljoniem cilvēku pārvietoties uz Rietumiem.¹²⁰ Tāpēc tās atbalstīja M. Gorbačova uzsākto demokratizācijas kursu, lai saglabātos *status quo*. Starptautiskās organizācijas gribēja Baltijas jautājumu atstāt PSRS ziņā, nevis pārvērst to par starptautiski risināmu problēmu.¹²¹ Taču Rietumu valstis kategoriski iebilda pret spēka lietošanu Baltijā, uzstājot, ka problēmas jārisina sarunu ceļā, tās vēlējas, lai notikumi Baltijā attīstītos mierīgi. Toreizējais Zviedrijas konsuls Latvijā Larss Pēters Fredēns raksta, ka „līdz pat 1991. gada augustam – septembrim, kad pasaule atzina šo valstu neatkarību, Igaunija, Latvija un Lietuva dzīvoja krēslas stāvoklī: atsevišķos aspektos kā *de facto* neatkarīgas valstis, bet daudzos citos aspektos – pret savu gribu kā daļa no brūkošās PSRS.”¹²²

Visaktīvāk Baltijas valstis atbalstīja Amerikas Savienotās Valstis (ASV) un Skandināvija, taču tās nebija gatavas runāt par Baltijas valstu neatkarību. ASV valsts sekretārs Džeims Beikers publiski bija paziņojis, ka ASV, atbalstīdama Baltijas valstu neatkarības centienus, atzīt jaunās valdības vēl nevar, tādēļ, ka tās pilnībā nekontrolē savas robežas, tajās

¹¹⁶ Paziņojums. *Diena*, 1991, 15. janv., 2. lpp.

¹¹⁷ Īvāns, D. Gadījuma karakalps, 325. lpp.

¹¹⁸ Līgums „Par LR un KPFSR starpvalstu attiecību pamatiem”. *Dienas pielikums. Likumi, lēmumi, oficiālie dokumenti*, 1991, 25. janv., 1. lpp.

¹¹⁹ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 470. lpp.

¹²⁰ Ritenis, J. *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas suverenitātes atjaunošanu*. Rīga: Latvijas žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1999. 139. lpp.

¹²¹ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 470. lpp.

¹²² Fredēns, L.P. Baltijas brīvības ceļš, 99. lpp.



atrodas padomju armija.¹²³ Turklāt attiecībā uz Skandināvijas valstīm, jāņem vērā, ka Zviedrija un Somija bija atzinušas Baltijas valstu inkorporāciju PSRS, tāpēc tām savos izteikumos bija jābūt uzmanīgām. D. Īvāns savās atmiņās atzinis, ka attiecībā uz Skandināvijas valstīm bija panākts viss, ko Latvijas ārlietu ministrijas pārstāvji varēja izdarīt.¹²⁴ Tā kā netika atzīta Baltijas valstu neatkarība, tās nevarēja veidot savas vēstniecības citās valstīs, bet tika atrasts risinājuma variants – tika veidoti informācijas biroji. Skandināvijas valstīs Baltijas informācijas biroji tika atvērti Stokholmā, Kopenhāgenā, pie tam visus ar to darbību saistītos izdevumus sedza Dānijas un Zviedrijas puse. 1990. gadā Dānija atvēra savu kultūras centru Rīgā, Ziemeļu ministru padome Rīgā 1991. gada janvārī atvēra Informācijas biroju, bet tas līdz pavasarim darbu neuzsāka, 15. janvārī Latvijai tika atvērts savs informācijas birojs Stokholmā, kuru finansēja Zviedrija.¹²⁵ Zviedrijas un Dānijas valdība bija ar mieru janvāra kritiskajās dienās ļaut D. Īvānam un J. Jurkānam veidot tur eksilvaldību, ja padomju agresijas dēļ tāda nepieciešamība rastos.¹²⁶ Neskatoties uz to, ka Zviedrija Latviju uzskatīja par Padomju Savienības sastāvdaļu, līdz pat neatkarības atjaunošanai 1991. gada augustā Zviedrijas Konsulārās nodaļas darbinieki Latvijā bija vienīgie rezidējošie ārvalstu diplomāti.¹²⁷

Rietumu valstu un PSRS attiecībās sava loma bija notikumiem Tuvajos Austrumos. 1991. gada 15. janvārī beidzās ANO rezolūcijas nr. 678 (Rezolūcija) izpildes termiņš. Rezolūcija tika pieņemta 1991. gada novembrī attiecībā uz notikumiem Persijas līcī. Pēc tam, kad Irākas diktators Sadams Huseins 1990. gada 2. augustā uzbruka Kuveitai, to okupējot, ANO iesaistījās konflikta risināšanā. ANO pieņēma vairākas rezolūcijas ar brīdinājumu Irākai izvest karaspēku no Kuveitas, pēdējā no tām, tas ir, rezolūcijā nr. 678, Irāka tika brīdināta, ja tās karaspēks no Kuveitas netiks izvests līdz 1991. gada 15. janvārim, tad ANO spēki uzsāks Bagdādes bombardēšanu. Baltijas valstu pārstāvji uzskatīja, ka PSRS, līdzīgi kā 1956. gadā, kad tika apspiesti nemieri Ungārijā, kamēr Rietumu valstis bija aizņemtas ar Suecas krīzes risināšanu, var izmantot krīzi Persijas līcī un veikt militāras akcijas pret Baltijas republikām, jo starptautiskās sabiedrības uzmanība bija pievērsta notikumam attīstībai Kuveitā. Jau 1991. gada 13. janvārī, kad Tallinā tikās KPFSR AP priekšsēdētājs Boriss Jeļcins un Latvijas, Igaunijas AP priekšsēdētāji un Lietuvas Republikas pārstāvji, tika nosūtīts kopējs aicinājums ANO ģenerālsekretāram Ksavjeram Peresam de Kueljaram ar lūgumu pārcelt ANO Rezolūcijas

¹²³ Īvāns, D. Gađījuma karakalps, 328. lpp.

¹²⁴ Īvāns, D. Gađījuma karakalps, 327. lpp.

¹²⁵ Fredēns, L. P. Baltijas brīvības ceļš, 114., 130. lpp.

¹²⁶ Ritenis, J. Diplomātiskā cīņa, 141. lpp.

¹²⁷ Fredēns, L. P. Baltijas brīvības ceļš, 114. lpp.



izpildes termiņu.¹²⁸ Taču tas nebija iespējams, un Bagdādes bombardēšanas akcija ar nosaukumu „Tuksneša vētra” sākās 1991. gada 17. janvārī. Rietumu valstīm bija svarīgi iegūt Padomju Savienības atbalstu, lai uzsāktu militāras sankcijas pret Irāku.

Lai gan pēc traģiskajiem notikumiem Viņņā starptautiskā sabiedrība asi nosodīja PSRS par militāra spēka lietošanu pret mierīgajiem civiliedzīvotājiem, nekādas ekonomiskas vai politiskas sankcijas no to puses nesevoja. Taču PSRS bija jāreķinās ar Rietumu valstu viedokli šajā jautājumā, jo Padomju Savienību no tām saņēma ekonomisko un tehnisko palīdzību, bet gadījumā, ja PSRS veiktu militāras akcijas pret Baltijas valstīm, tad Rietumu valstis varētu apturēt šīs palīdzības sniegšanu. Padomju Savienība nevēlējās to pieļaut, jo bez Rietumu palīdzības PSRS ekonomikai draudētu sabrukums, tāpēc pēc 13. janvāra notikumiem Padomju Savienības vadībai vajadzēja rīkoties apdomīgāk attiecībā uz militāra spēka lietošanu pret Baltijas valstīm. Vienīgi pēc 20. janvāra notikumiem Rīgā Kanāda nolēma pārtraukt ekonomiskās palīdzības sniegšanu PSRS, protestējot pret vardarbību Baltijā, bet Eiropas Parlaments līdz 1991. gada februāra beigām nolēma apturēt pārtikas palīdzības sniegšanu.¹²⁹ Kanādas parlaments arī nolēma, ka Kanādas pārstāvjiem ir jāierosina Baltijas jautājuma izskatīšana gan Eiropas Drošības padomes apspriedē, gan ANO Drošības padomē.¹³⁰ Pārējās Rietumu valstis PSRS izteica vārdisku nosodījumu.

Toreizējais LR AP Ārlietu ministrijas priekšsēdētājs Mavriks Vulfsons uzskata, ka Rietumi attiecībā uz Baltiju rīkojušies pārāk piesardzīgi.¹³¹ Šim M. Vulfsona izteikumam nevar nepiekrīst, taču arī izdarītā Rietumu spiediena dēļ PSRS bija spiesta atteikties no spēka lietošanas Baltijas valstīs un meklēt ar tām dialogu.

Rezumējot var secināt, ka pēc notikumiem Viņņā naktī no 12. uz 13. janvāri LR AP un MP uzskatīja, ka līdzīgas akcijas no PSRS puses var tikt īstenotas arī pret Latviju, tāpēc tika uzsākta barikāžu veidošana. Stratēģisko objektu aizstāvjiem bija skaidrs, ka barikādes nespēs apturēt, bet tikai aizkavēt militāro uzbrukumu, ja tāds tika plānots. Aizsardzība drīzāk bija kā process,¹³² kas starptautiskajai sabiedrībai demonstrēja, ka Latvijas iedzīvotāji ir gatavi aizstāvēt savas valsts aizsākto ceļu uz neatkarības pilnīgu atjaunošanu ar nevardarbīgās cīņas metodēm pret apbruņotu armiju. Savukārt starptautiskās sabiedrības nosodījums un KPFSR AP priekšsēdētāja atbalsta paušana Baltijas valstīm Padomju Savienības vadībai lika apsvērt

¹²⁸ Aicinājums ANO ģenerālsekretāram Viņa Ekselencei Ksavjera Peresa de Kueljara kungam.
janv., 2. lpp.

¹²⁹ Baltijā, PSRS, pasaulē. *Rīgas Balss*, 1991, 25. janv., 1. lpp.

¹³⁰ Rītenis, J. Diplomātiskā cīņa, 146. lpp.

¹³¹ Vulfsons, M. *Kārtis uz galda*. Rīga: Liesma, 1997. 133. lpp.

¹³² Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 530. lpp.



īstenoto politiku pret Baltijas valstīm, jo militāra spēka lietošanas gadījumā Rietumu valstis solīja apturēt ekonomiskās palīdzības sniegšanu PSRS.

Līdztekus barikāžu celtniecībai savas prasības intensīvāk sāka izteikt politiskās un sabiedriskās organizācijas, kas neatbalstīja Latvijas neatkarības ideju. 15. janvāris bija iecerēts kā notikumu kulminācijas diena, jo VSGK paziņoja, ka vara pāriet tās rokās, bet nesejoja nekādi praktiski pasākumi, lai šo paziņojumu īstenotu, tāpēc savus pienākumus turpināja veikt LR AP un MP. Militārpersonas vārdos izteica atbalstu VSGK paziņojumiem, taču no viņu puses nesejoja nekādas darbības, lai politiskajām un sabiedriskajām organizācijām palīdzētu pārņemt varu. Tā vietā BKA un Baltijas flotes pārstāvji uzsāka sarunas ar LR pārstāvjiem, kurās tika spriests par problēmām, kas skar padomju armijas daļas, kuras izturējās Latvijas teritorijā.

Krīzes kulminācija tika sasniegta 20. janvārī, kad OMON kaujinieki izdarīja bruņotu uzbrukumu LR IeM, nogalinot piecus cilvēkus, bet akcijas, kas būtu vērstas pret citām Latvijas institūcijām, nesejoja, un pēc ministrijas ieņemšanas kaujinieki devās uz savu bāzi, neko nepanākuši.



IV JANVĀRA KRĪZES IZSKAŅA: 21. JANVĀRIS – 1. FEBRUĀRIS

Pēc iebrukuma IeM iekšpolitiskā situācija Latvijā pakāpeniski uzlabojās, un politiskais sasprindzinājums lēnām sāka pagaist. Iemesls šādai situācijai meklējams 20. janvāra nakts notikumos, jo pēc tiem varas pozīcijas valstī nemainījās, Latvijas iedzīvotāji izteica lielāku atbalstu AP un MP. Atkārtotais starptautiskā sabiedrības nosodījums par spēka lietošanu Baltijā un Kanādas pieņemtais lēmums par ekonomiskās palīdzības pārtraukšanu, kā arī Eiropas Parlamenta pārtikas palīdzības programmas apturēšana lika PSRS vadībai mainīt tās īstenoto politiku pret Baltijas valstīm, tas ir, pāriet uz dialoga meklējumiem. Tāpēc pirmajās dienās pēc 20. janvāra notika daudz preses konferenču, Latvijas un PSRS amatpersonu tikšanās, lai spriestu par stāvokļa stabilizāciju valstī.

Jau 21. janvārī preses konferenci LKP CK ēkā Elizabetes ielā sasauca LKP CK 1. sekretārs un VSGK priekšsēdētājs A. Rubiks. Tās laikā A. Rubiks izteicās, ka VSGK ir sabiedriska organizācija, kas nepretendē ne uz kādām valstiskām funkcijām, bet iestājas par visu cilvēku vienlīdzīgām tiesībām, par jauna savienības līguma parakstīšanu, piebilstot, ka jaunas AP vēlēšanas ir tiesīgi izsludināt PSRS prezidents vai pašreizējā LR AP.¹³³ Šādi LKP CK 1. sekretāra paziņojumi tikai dažas dienas pēc 15. janvāra, kad VSGK bija pasludinājusi, ka vara pāriet tās rokās, un dažas stundas pēc uzbrukuma LR IeM saistījās ar bažām, ka LKP CK tiks vainota kā līdzdalībniece uzbrukuma organizēšanā. Uzreiz pēc tam, kad OMON kaujinieki atstāja IeM ēku, tie devās uz LKP CK ēku, kur pavadīja gandrīz pusotru stundu. Šādai kaujinieku rīcībai iemesli nav zināmi, bet tajā laikā ēkā atradās A. Rubiks. Preses konferencē viņš apgalvoja, ka savā kabinetā strādājis, bet OMON kaujinieki neesot viņu apmeklējuši, tāpēc 1. sekretāram neesot zināmi kaujinieku atrašanās iemesli Elizabetes ielas namā.¹³⁴

Līdztekus preses konferencei LKP CK un VSGK presē izplatīja paziņojumus, kuros tika uzsvērts, ka gan LKP CK, gan VSGK nav organizējusi un neorganizē nekādu bruņotu darbību pret LR AP un valdību, kā arī tās nav bijušas iejauktas 20. janvāra uzbrukumos.¹³⁵ Vienlaikus VSGK aicināja visas sabiedriski politiskās organizācijas uzsākt sarunas konstitucionālās kārtības, pilsoniskā miera un saskaņas iedibināšanai republikā.¹³⁶ 28. janvārī VSGK apturēja savas prasības attiecībā uz varas funkciju pārņemšanu Latvijā, skaidrojot šo lēmumu ar to, ka

¹³³ Punka, I. VSGK nepretendē uz varu. *Diena*, 1991, 22. janv., 1. lpp. un Krievkalns, I. R. nepazīst. *Atmoda*, 1991, 29. janv., 12. lpp.

¹³⁴ Punka, I. VSGK nepretendē uz varu, 1. lpp.

¹³⁵ VSGK paziņojums. *Cīņa*, 1991, 29. janv., 4. lpp.; LKP CK paziņojums sakarā ar notikumiem – 21. janvārī Rīgā. *Cīņa*, 1991, 25. janv., 1. lpp.; VSGK Piebilde paziņojumam. *Cīņa*, 1991, 5. febr.

¹³⁶ VSGK paziņojums, 4. lpp.



tā vēlas uzsākt dialogu ar politiskajiem oponentiem.¹³⁷ Tātad LKP un VSGK bija mainījusi savu nostāju attiecībā uz veidiem, kā risināt problēmas – no ultimatīvā veidā uzstādītām prasībām janvāra sākumā līdz aicinājumiem meklēt kompromisus janvāra beigās. Pēc tikšanās ar PSRS prezidentu M. Gorbačovu 22. janvārī A. Rubiks rīkoja jaunu preses konferenci 29. janvārī, kurā viņš pastāstīja par tikšanās laikā apspriesto, kā arī atbildēja uz žurnālistu jautājumiem. Arī šīs preses konferences laikā A. Rubiks atteicās no agrāk izteiktajām prasībām, arī attiecībā uz tiešās prezidenta pārvaldes ieviešanu. LKP CK 1. sekretārs norādīja, ka no tiešās prezidenta pārvaldes ieviešanas valstī ciestu visi politiskie spēki, neatkarīgi no tā, kādu politisko pārliecību tie pauž, tāpēc par tās ieviešanu var runāt tikai situācijā, kad visi līdzekļi izmēģināti.¹³⁸ Būtībā visi iepriekš minētie LKP CK un VSGK paziņojumi liecināja, ka šīs organizācijas atsakās no savām iepriekš izteiktajām politiskajām prasībām. Šāda rīcība mazināja politisko spriedzi valstī.

Vienīgā, kas nebija gatava piekāpties un uzsākt dialogu, bija AP frakcija „Līdztiesība”, kura joprojām pieprasīja, lai tiktu izpildītas tās prasības. 22. janvārī frakcijas deputāti rīkoja savu preses konferenci, kurā paziņoja, ka neatgriezīs AP, ja netiks realizētas viņu prasības – barikāžu nojaukšana ap AP namu, paziņojumu atcelšana par AP sadarbību ar Pilsoņu kongresu¹³⁹, iespējas garantēšana „Līdztiesībai” regulāri uzstāties radio un televīzijā un starpfrakcijas saskaņošanas komisijas izveidošana.¹⁴⁰ Frakcija „Līdztiesība” parlamenta ēkā atgriezās tikai februāra beigās.¹⁴¹

Tātad politiskā situācija Latvijā bija uzlabojusies, jo, lai gan frakcija „Līdztiesība” neatgriezās AP līdz februāra beigām, no tās puses netika veikti nekādi pasākumi, lai destabilizētu situāciju Latvijā.

Turklāt bija uzsākts dialogs starp LR vadītājiem no vienas puses un PSRS BS aizsardzības ministra un ģenerālštāba līmenī no otras puses, un tāds dialogs risinājās arī starp Latvijas pārstāvjiem un BKA vadītājiem, kā arī PSRS IeM.¹⁴² Jau 20. janvārī BKA pavēlnieks F. Kuzmins bija devis pavēli armijai neatstāt dislokācijas vietas, bet divas dienas vēlāk BKA preses centra vadītājs solīja, ka regulārās armijas daļas iespējamajos konfliktos Latvijā

¹³⁷ VSGK paziņojums. *Cīņa*, 1991, 5. febr., 3. lpp

¹³⁸ Пресс – конференция А. П. Рубика. *Советская Латвия*, 1991, 29 янв., С. 1

¹³⁹ 1991. gadā 13. janvārī LR AP un Pilsoņu kongress kopīgi pieņēma paziņojumu par sadarbību.

¹⁴⁰ Ducmanis, M. Ultimāts mūs nelocīs. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 22. janv., 2. lpp. Skat. arī Frakcijas „Līdztiesība” preses konference. *Cīņa*, 1991, 25. janv., 3. lpp.; Лапидус, Э. Позы *Советская Латвия*, 1991, 24 янв., С. 1

¹⁴¹ Bicēna, B. Barikāžu laiks, 98. lpp.

¹⁴² LR AP priekšsēdētāja A. Gorbunova runa 1991. gada 1. februārī Federācijas padomes sēdē M *Diena*, 1991, 6. febr., 2. lpp.



iejauksies tikai tad, ja būs attiecīga prezidenta pavēle.¹⁴³ Tātad arī par padomju armijas daļām bija skaidrs, ka tās atturēsies veikt pasākumus, kas apdraudētu Latvijas drošību.

21. janvārī A. Vaznis un I. Bišers tikās ar B. Pugo. Tikšanās laikā B. Pugo pavēstīja, ka nav OMON vienībai devis pavēli ieņemt Preses namu, milicijas skolu un uzbrukt IeM.¹⁴⁴ Tāpat sarunu laikā B. Pugo Latvijas pārstāvjiem solīja nomainīt OMON kaujiniekus Preses namā, LPSRS Prokuratūras un citu vietu apsardzē ar iekšējā karaspēka vīriem, bet nedeļa konkrētus solījumus, kad un kā tiks atrisināta OMON problēma.¹⁴⁵ B. Pugo savu solījumu turēja un nākamajās dienās pēc tikšanās minētos objektus sāka apsargāt padomju armijas karavīri, kā arī no mūsu valsts janvāra beigās/februāra sākumā tika izvestas desanta karaspēka vienība.¹⁴⁶ Turklāt OMON kaujinieki pārtrauca veikt savu provokatīvos uzbrukumus.

Janvāra beigās situācija Latvijas iekšpolitikā bija stabilizējusies, politiskā spriedze mazinājusies, BKA komandējošais sastāvs solījis, ka neiejauksies notikumu attīstībā Latvijā, ja nebūs attiecīgas pavēles, bet OMON vienība bija pārtraukusi veikt savus uzbrukumus. Bez tam PSRS bija gatava uzsākt sarunas ar Latvijas pārstāvjiem.

Tāpat kā pēc notikumiem Viļņā, arī attiecībā uz LR IeM ieņemšanu M. Gorbačovs noliedza, ka viņš būtu devuši pavēli uzbrukt. Savos memuāros M. Gorbačovs par 20. janvāri ir sacījis: „Ir pamats uzskatīt, ka bruņotas sadursmes Rīgā tika apzināti izprovocētas. Pavedieni norāda vietējo radikālo seperātistu virzienā. Pēc Viļņas traģēdijas tika dotas striktas norādes nelietot spēku.”¹⁴⁷ 22. janvārī M. Gorbačovs televīzijā nolasīja paziņojumu, kurā bija teikts, ka Viļņas un Rīgas notikumi nepaužot prezidenta varas līniju un ka attiecībā uz Baltijas valstīm prezidents par savu galveno uzdevumu uzskatot situācijas normalizēšanu, saskaņas un sadarbības panākšanu.¹⁴⁸ Šajā nolūkā vēl pirms paziņojuma nolasīšanas M. Gorbačovs 22. janvārī uz tikšanos bija uzaicinājis A. Gorbunovu un A. Rubiku. Tās laikā Padomju Savienības vadītājs norādīja, ka politiskajiem spēkiem jācenšas domstarpības risināt demokrātiskā ceļā un jebkuras sabiedriskās un politiskās organizācijas, komitejas un frontes var pretendēt uz varu tikai konstitucionālā ceļā.¹⁴⁹ Šis izteikums apliecināja, ka M. Gorbačovs izteica atbalstu LR AP un MP, nosodot 15. janvāra VSGK paziņojumu. Taču vienlaikus, uzaicinot uz sarunām nevis tikai LR AP priekšsēdētāju, bet arī LKP CK 1. sekretāru, tas liecināja, ka arī turpmāk PSRS uz LR skatīsies kā uz Padomju Savienības sastāvdaļu. Turklāt tikšanās laikā M. Gorbačovs esot izteicis ieinteresētību uzsākt oficiālas sarunas ar LR

¹⁴³ Maršāns, J. Armija konfliktos neiejauksies. *Diena*, 1991, 23. janv., 1. lpp.

¹⁴⁴ Bojāre, I. „Melno berešu” likteni izšķirs Maskavā. *Diena*, 1991, 24. janv., 1. lpp.

¹⁴⁵ Vaznis, I. Informācija pārdomām, 150. lpp.

¹⁴⁶ Maršāns, J. B. Pugo: „Desants tiks izvests”. *Diena*, 1991, 30. janv., 1. lpp.

¹⁴⁷ Gorbachev, M. *Memoirs*. London [etc.]: Bantam Books, 1997. 748 p.

¹⁴⁸ PSRS prezidenta M. Gorbačova paziņojums. *Cīņa*, 1991, 25. janv., 12. lpp.

¹⁴⁹ Krapāne, L. Gorbunovs pieļauj referendumu iespējamību Latvijā. *Diena*, 1991, 24. janv., 1. konференция А. П. Рубикса. *Советская Латвия*, 1991, 29 янв., С. 1



delegāciju.¹⁵⁰ Jau pavisam drīz, tas ir, 1. februārī, M. Gorbačovs izdeva dekrētu par delegācijas izveidošanu oficiālām sarunām ar visām trim Baltijas valstīm. Padomju Savienības delegācijai tika uzdots risināt sarunas par politisko, ekonomisko un finansiālo jautājumu kārtošānu, bet nevis par neatkarības jautājumiem.¹⁵¹ Autore šo M. Gorbačova rīcību uzskata par janvāra krīzes noslēgumu, jo, lai gan Maskava atteicās runāt par Latvijas neatkarības jautājumu, tā izrādīja savu vēlmi vispār risināt dažādus jautājumus ar Baltijas valstīm, uzsākt oficiālu dialogu. D. Īvāns gan norādīja, ka pēc šī prezidenta dekrēta atkal sāksies zināms nenoteiktības periods, likumu un dekrētu stīvēšanās un ka sarunas būs bezrezultatīvas.¹⁵²

Tieši janvāra krīze pārliecināja AP deputātus un valdību, ka nepieciešams profesionāli veidot valsts aizsardzības sistēmu.¹⁵³

Jau laika posmā ap 16. janvāri LR AP un valdībā aizsākās diskusijas par to, cik ilgi iedzīvotājiem jāpaliek uz barikādēm. Tika uzskatīts, ka kritiskākā situācija bija pārvarēta un militāra un bruņota uzbrukuma draudi mazinājušies, tāpēc cilvēkiem būtu laiks doties mājās un kārtības nodrošināšanas un objektu aizsardzības funkcijas pilnībā būtu jāpārņem milicijai, bet tautas masu aizsardzību jāorganizē tikai galējas nepieciešamības gadījumā, jo, kā paskaidroja LR MP priekšsēdētājs I. Godmanis, tad ilgstoša atrašanās barikādēs pati no sevis varēja izraisīt masu konfrontāciju un arī masu upurus.¹⁵⁴ Tāpat LR AP un valdība bija nonākušas pie secinājuma, ka ar stratēģisko objektu koordinēšanu nodarbojas vairākas struktūras, kas savā starpā nebija saistītas un vienojušās par funkciju sadali, tāpēc 18. janvārī LR AP pieņēma lēmumu „Par vienotas valsts pašaizsardzības komisijas izveidošanu”. Komisijas sastāvēja no A. Gorbunova, I. Godmaņa, LR AP LTF frakcijas vadītāja Jāņa Dinēviča, LTF priekšsēdētāja Romualda Ražuka un Rīgas pilsētas izpildkomitejas priekšsēdētāja Andreja Inkuļa.¹⁵⁵ Lēmums paredzēja, ka visu stratēģiski svarīgo objektu aizsardzība jānodod izveidotajai komisijai, kuras lēmumus realizēs LR MP, tāpat līdz 1991. gada 1. februārim bija jāizveido valsts pašaizsardzības departaments.¹⁵⁶ Vienlaikus AP deputāti sēdē nolēma, ka tuvāko 2 – 3 dienu laikā pakāpeniski jāatbrīvo Vecrīgas ielas un arī Rīgas tilti no lauksaimniecības mašīnām un pašdarinātām barikādēm, tās aizstājot ar

¹⁵⁰ Rimšāns, J. Parlamenta aktualitātes. *Rīgas Balss*, 1991, 25. janv., 1. lpp. Skat. arī: Īvāns, D. Gadījuma karakalps, 346. lpp.

¹⁵¹ Bērzs, A. Ārmallnieka šķitumi, 212. lpp.

¹⁵² Īvāns, D. Gadījuma karakalps, 346. lpp.

¹⁵³ Jundzis, T. Latvijas drošība, 197. lpp.

¹⁵⁴ Freidenfelds, V. Valdība par stāvokļa noregulēšanu. *Diena*, 1991, 17. janv., 1. lpp. un Jun barikādes kā tautas pretestības forma, 80. lpp. Skat. arī: Bērzs, A., Ārmallnieka šķitumi, 164. lpp.

¹⁵⁵ LR AP lēmums „Par vienotas pašaizsardzības komisijas izveidošanu”. *Latvijas Republikas Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 181. lpp.

¹⁵⁶ Turpat.



dzelzsbetona konstrukcijām.¹⁵⁷ Paralēli tika domāts par to, kā jauniešus, kas atradās uz barikādēm, brīvprātīgi iesaistīt profesionālā milicijas darbā, kur vismaz 1300 štata vietas bija brīvas vietas.¹⁵⁸ Tā 21. janvārī LR AP pieņēma lēmumu par „Par LR IeM parsonālsastāva komplektēšanu”, kurā visi Latvijas iedzīvotāji, jo īpaši jaunieši, tika aicināti stāties darbā LR IeM iestādēs, kā arī LR IeM sistēmā tika paredzēts veidot īpašas valsts paš aizsardzības spēku vienības.¹⁵⁹

Savukārt 24. janvārī MP izveidoja Sabiedrības drošības departamentu ar 11 štata darbiniekiem, par vadītāju ieceļot Jāni Baškeru. Departamenta pienākumos ietilpa risināt ar alternatīvā (darba) dienesta saistītos organizatoriskos, vadības un tiesiskos jautājumus, kā arī jautājumus par attiecībām ar Latvijā izvietoto PSRS karaspēku, efektīvu pasākumu nodrošināšana avāriju, stihisku nelaimju un citu ārkārtēju situāciju gadījumos.¹⁶⁰ Sabiedrības drošības departamentam kopā ar LR AP Aizsardzības un iekšlietu komisiju vajadzēja izstrādāt „LR paš aizsardzības koncepciju pārejas periodam uz neatkarību”.¹⁶¹ Janvāra dienās tika likti pamati arī zemessardzes izveidošanai, „taču veidot savu militāros formējumus un aizsardzības sistēmu kopumā mūsu valstī bija iespējams tikai pēc 1991. gada augusta puča, (...), jo pirms tā Latvijā nepastāvēja iespējas un arī priekšnoteikumi profesionālo Latvijas militāro vienību izveidei. Latvijā vēl joprojām atradās PSRS drošības un aizsardzības zonā, kā arī tās institūcijas realizēja Latvijas fizisko kontroli.”¹⁶²

Rezumējot var secināt, ka pēc 1991. gada 20. janvāra iekšpolitiskā situācija Latvijā uzlabojās. Politisko un sabiedrisko organizāciju centieni pārņemt varu valstī nebija izdevušies, tāpēc tās atteicās no izvirzītajām politiskajām prasībām un piekrita visas radušās nesaskaņas risināt dialoga ceļā. Pēc uzbrukuma LR IeM OMON vienība pārtrauca veikt savus provokatoriskos uzbrukumus, arī militāra uzbrukuma draudi bija samazinājušies. PSRS vadība bija gatava uzsākt oficiālas sarunas ar LR pārstāvjiem, lai risinātu nesaskaņas politiskajos, ekonomiskajos un finansiālajos jautājumos. LR AP un valdībai janvāra krīze lika saprast, ka valstij jāveido savas paš aizsardzības koncepcija, lai nākotnē kritiskās situācijās darbības plāns jau būtu gatavs.

1991. gada janvāra beigās stāvoklis Latvijā visumā raksturojums kā stabils, līdz ar to janvāra krīze bija pārvarēta.

¹⁵⁷ LVA, 290. f., 8. apr., 1044. l., 14. lp.

¹⁵⁸ Ezernieks, I. Uzmaniību! IeM joprojām gaida. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 6. febr., 3. lpp.

¹⁵⁹ LR AP lēmums „Par LR IeM parsonālsastāva komplektēšanu”, *Latvijas Republikas Augstā Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 182. lpp.

¹⁶⁰ Jundzis, T. Latvijas drošība, 199. lpp.

¹⁶¹ Jundzis, T. Nevardarbīgās pretošanās loma, 428. lpp.

¹⁶² Pinte, I. Zemessardzes veidošanās: atspoguļojums dokumentos un presē. *Latvijas Vēsture: Jaunlaiki*, 2008, Nr. 2, 61., 62. lpp.



SECINĀJUMI

1991. gada janvāra krīze bija savstarpēji saistītu notikumu virkne ar izteikti politisku raksturu. Līdz 1991. gada 13. janvārim par militārā faktora ietekmi var runāt netieši – Latvijā atradās BKA štābs, liels skaits padomju armijas karavīru, Latviju pārklāja PSRS BS bāzes un citi objekti. Sākot ar 1990. gadu rudeni – ziemu pieauga militārpersonu aktivitātes Latvijā, bet tieši draudi, ka padomju armijas daļas varētu gatavot uzbrukumu nepastāvēja, lai gan par to bija aizdomas. Savukārt pēc notikumiem Lietuvā naktī no 12. uz 13. janvāri kļuva skaidrs, ka PSRS ir gatava lietot militāru spēku, lai ierobežotu Baltijas valstu seperātisma tendences.

Cēloņi janvāra krīzei meklējami 1990. gadā, tie būtu – LR augstāko varas orgānu un institūciju vadītāju un darbinieku nesagatavotība pārņemt un realizēt varu, atsevišķu ierēdņu ambīcijas, nespēja rast dialogu ar politiskajām un sabiedriskajām organizācijām, kas iestājās pret Latvijas neatkarību un kuras 1990. gada nogalē aktīvāk sāka izteikt savas politiskās prasības, LKP CK vēlme un centieni atgūt agrākās varas pozīcijas Latvijā, kā arī Padomju Savienības vadītāju vēlme saglabāt PSRS vienotību.

Politiskās nesaskaņas 1991. gada janvārī sasniedza krīzes stāvokli. Janvāra krīzi var apskatīt no divām pozīcijām – gan kā LR AP un valdības no vienas puses un sabiedrisko un politisko organizāciju, kas iestājās pret Latvijas neatkarību, no otras puses nesaskaņu kulmināciju, gan arī LR AP un valdības un PSRS vadības konfliktu, jo paralēli Latvijas neatkarības idejas pretinieku izteiktajām ultimatīvajām prasībām par LR AP un valdības atlaišanu, PSRS tika pieņemti lēmumi, kas apdraudēja Latvijas drošību un varēja pārtraukt mūsu valsts ierēdņu iesākto ceļu uz pilnīgu Latvijas neatkarības pasludināšanu.

Visu janvāra krīzi var iedalīt trīs periodos. Pirmajā posmā saspīlējums tika kāpināts un virzīts uz bruņota konfliktu izraisīšanos. Šo posmu raksturo neatkarības idejas pretinieku aizvien intensīvāk izteiktās politiskās prasības, vienlaikus PSRS aizsardzības ministrs izdeva pavēli Latvijā un vēl sešās savienotajās republikās ievest gaisa desanta karaspēka vienības. Pēc šīs pavēles kļuva skaidrs, ka PSRS gatavo kādas militāras akcijas, lai apturētu Baltijas valstu neatkarības centienus. Pagrieziena punkts krīzes attīstībā bija 13. janvāris, jo pēc notikumiem Viļņā LR AP un valdība sāka apzināties, ka militāra uzbrukuma draudi var pārvērsties realitātē, tāpēc otrais krīzes posms (13. – 20. janvāris) bija saspringtākās 1991. gada janvāra dienas. Latvijas iedzīvotāji pēc AP deputātu aicinājuma sāka celt barikādes ap stratēģiski svarīgākajiem objektiem un nostājās to sardzē. Pašaizsardzības pasākumu vērienīgums un temps, kādā tie tika īstenoti, pārsteidza PSRS. Šis faktors, kā arī sabiedrības nosodījums un KPFSR AP priekšsēdētāja atbalsta paušana Baltija:



Padomju Savienībai atteikties no militāra spēka lietošanas nesaskaņu risināšanā ar Latviju, Lietuvu un Igauniju.

Paralēli barikāžu celtniecībai Latvijas neatkarības pretinieki paziņoja, ka varu īstenot valsts funkcijas pārņem VSGK, taču tas bija tikai deklaratīvs paziņojums, jo netika īstenoti praktiski pasākumi, lai varas funkcijas pārņemtu, tāpēc LR AP un valdība turpināja darbu. Militārpersonas, lai gan izteica atbalstu VSGK izteikumiem, neiesaistījās nekādās darbībās, lai tai palīdzētu pārņemt varu, jo bija uzsākušas sarunas ar LR pārstāvjiem.

Otro krīzes posmu noslēdza OMON kaujinieku uzbrukums LR IeM 20. janvārī, kurš uzskatāms par janvāra krīzes kulmināciju. Uzbrukuma rezultātā OMON kaujinieki neko nebija panākuši, varas pozīcijas valstī nebija mainījušās.

Pēc OMON uzbrukuma aizsākās janvāra krīzes trešais posms jeb krīzes izskaņa (21. janvāris – 1. februāris), jo situācija drošības jomā, kā arī iekšpolitiskais stāvoklis Latvijā uzlabojās. Latvijas neatkarības idejas pretinieki atteicās no izteiktajām prasībām un centieniem pārņemt varu, tā vietā uzstājot, ka nesaskaņas jārisina dialoga ceļā. OMON vienība pārtrauca veikt savus provokatīvos uzbrukumus. LR AP un valdība saprata, ka nopietnāk un profesionālāk jāpievēršas aizsardzības jautājuma risināšanai, lai nākotnē kritiskās situācijās būtu skaidrs darbības plāns. Janvāra krīzi noslēdza M. Gorbačova dekrēts par delegācijas veidošanu oficiālu sarunu uzsākšanai ar Latvijas, Lietuvas un Igaunijas delegācijām politisko, ekonomisko un finansiālo jautājumu apspriešanai. Līdz ar to janvāra krīze bija pārvarēta.



IZMANTOTIE AVOTI UN LITERATŪRA

AVOTI

Nepublicētie avoti

Arhīvu materiāli:

1. LVA (Latvijas Valsts arhīvs), 290. f. (LR AP fonds), 8. apr. (LPSR AP Prezidija pieņemamā nodaļa 1960. – 1957. g.; LPSR AP 1975. – 1990. g. maijs; LR AP 1990. g. 4. maijs – 1993. g. 6. jūlijs), 4. l. (LR AP nosūtītās valdības telegrammas). 172 lp.
2. LVA, 290. f., 8. apr., 1042. l. (LR AP Preses centra ziņojumi un dokumenti to sagatavošanai 1991. g. 2. – 11. janvāris). 49 lp.
3. LVA, 290. f., 8. apr., 1044. l. (LR AP Preses centra ziņojumi un dokumenti to sagatavošanai 1991. g. 17. – 21. janvāris). 69 lp.
4. LVA, PA – 101. f. (LKP CK fonds), 67. apr. (LKP CK Vispārīgā nodaļa), 1. l. (LKP CK X plēnuma protokols). 12 lp
5. LVA, PA – 101. f., 67. apr., 10. l. (pielikumi biroju sēžu protokoliem NN⁰ 30 – 55 (lēmumu projekti, izziņas u. c.) 185 lp.

Publicētie avoti

Atmiņas un memuāri:

1. Bicēna, B. *Barikāžu laiks. Apvērsums. 1991. gada pieraksti*. Rīga: Zvaigzne ABC. 271 lpp.
2. Bērzs, A. *Ārmalnietka šķitumi. Barikādes, pučs, čekas maisi, alternatīvais fināls. II sējums*. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 2001. 478 lpp.
3. Fredēns, L., P. *Baltijas brīvības ceļš un Zviedrijas diplomātija 1989 – 1991*. Rīga: Atēna, 2007. 291 lpp.
4. Īvāns, D. *Gadījuma karakalps*. Rīga: Vieda, 1995. 381 lpp.
5. Johansons, E. *Čekas ģenerāļa piezīmes. Atmoda un VDK*. Rīga: 1991. gada barikāžu dalībnieku biedrība, 2006. 158 lpp.
6. Seile, A. *Annas burtnīciņas. Brīvību Latvijai. Pirmā grāmata 1990 – 1992*. Rīga: Mans īpašums, 1997. 152 lpp.
7. Vaznis, A. *Informācija pārdomām*. Rīga: Kontinents, 2002. 255 lpp.
8. Vulfsons, M. *Kārtis uz galda*. Rīga: Liesma, 1997. 206 lpp.
9. Gorbachev, M. *Memoirs*. London [etc.]: Bantam Books, 1997. 999 p.



Nozīmīgākās publikācijas laikrakstos:

1. Amata, S. Vecmīlgrāvja tilts – šodienas maršam un rītdienas svariem. *Atmoda*, 1991, 22. janvāris, 4. lpp.
2. Armija – mums, mēs – armijai? *Atmoda*, 1991, 15. janvāris, 9. lpp.
3. Baltijā, PSRS, pasaulē. *Rīgas Balss*, 1991, 25. janvāris, 1. lpp.
4. Baltijā, PSRS, pasaulē. *Rīgas Balss*, 1991, 30. janvāris, 1. lpp.
5. Belševics, K. Asiņainā svētdiena. *Rīgas Balss*, 1991, 23. janvāris, 2. lpp.
6. Bojāre, I. „Melnā berešu” likteni izšķirs Maskavā. *Diena*, 1991, 24. janvāris, 1. lpp.
7. Bojāre, I. Freidenfelds, V. Kremļa delegācija Rīgā. *Diena*, 1991, 18. janvāris, 1. lpp.
8. Busmanis, I. Astoņi no Bauskas pret melnajām beretēm. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 6. februāris, 2. lpp.
9. Buša, A. Dievs šādu asinsizliešanu nepiedos. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 22. janvāris, 2. lpp.
10. Čeladze, T. Tagad vai nekad. *Atmoda*, 1991, 8. janvāris, 2. lpp.
11. Daugmalis, V. Gorbačovs: personības spēks vai spēka personificējums? *Diena*, 1991, 4. janvāris, 2. lpp.
12. Daugmalis, V. Lietuva vēl dzīva, Latvijas vēl dzīva. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 3. lpp.
13. Daugmalis, V. Scenārijs uz neizdošanos. *Diena*, 1991, 30. janvāris, 2. lpp.
14. Dārziņa, L. Kas komandē parādi? *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 1. februāris, 1. lpp.
15. Dimants, A. Gorbačovs attaisno slepkavas, Jeļcins liek uz kārts visu. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 1. lpp.
16. Dimants, A. Pugo un Jazovs mēģina taisnoties. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 3. lpp.
17. Domburs, J. Evolūcija: no supermena līdz slepkavam. *Atmoda*, 1991, 22. janvāris, 4. lpp.
18. Domburs, J. Kāpēc ieņēma IeM? *Atmoda*, 1991, 29. janvāris, 14. lpp.
19. Domburs, J. „Melnās beretes” iekšpus Latvijai un ārpus likumiem jeb baidoties no asinsizliešanas. *Atmoda*, 1990, 13. novembris, 14. lpp.
20. Domburs, J. Mēs esam kaujas gatavībā... *Atmoda*, 1991, 22. janvāris, 3. lpp.
21. Domburs, J. Miličus ar pistolēm pret tankiem neredzēsīm. Intervija ar LR iekšlietu ministru A. Vazni. *Atmoda*, 1990, 20. decembris, 3. lpp.
22. Domburs, J. Vēlreiz par IeM. *Atmoda*, 1991, 5. februāris, 1. lpp.
23. Ducmanis, M. Nevis huligānisms, bet diversijas. *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, 29. decembris, 297. lpp.
24. Ducmanis, M. Saskaņošanās tukšumā. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 1. februāris
25. Ducmanis, M. Ultimāts mūs nelocīs. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 22. janvāris



26. Egle, V. Labējiem lemta neveiksme. *Diena*, 1991, 5. janvāris, 1. lpp.
27. E. Ševardnadze: Uzbrukumā nāk diktatūra! *Neatkarīgā Cīņa*, 1990, 28. decembris, 281. lpp
28. Eglītis, R. CIP direktors par Gorbačova izredzēm. *Diena*, 1991, 18. decembris, 1. lpp.
29. Ezernieks, I. Uzmanību! IeM joprojām gaida. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 6. februāris, 3. lpp.
30. Freidenfelds, V. Izveidots Sabiedriskās drošības departaments. *Diena*, 1991, 26. janvāris, 1. lpp.
31. Freidenfelds, V. Valdība par stāvokļa noregulēšanu. *Diena*, 1991, 17. janvāris, 1. lpp.
32. Grandavs, E. Latvija – barikāžu nedēļas hronika. *Atmoda* 1991, 22. janvāris, 2. lpp.
33. Grandavs, E. „Mans pienākums - palīdzēt ekstrēmās situācijās.” *Atmoda* 1991, 29. janvāris, 13. lpp.
34. Irbītis, P. No svētdienas līdz svētdienai kā uz pulvera mucas. *Cīņa*, 1991, 22. janvāris, 2. lpp.
35. Jahimovičs, J. Apvērsums. *Diena*, 1991, 11. janvāris, 1., 2. lpp.
36. Jaunāko notikumu gaismā. *Rīgas Balss*, 1991, 25. janvāris, 3. lpp.
37. Jazova pavēle. *Diena*, 1991, 9. janvāris, 1. lpp.
38. Kanāda aptur palīdzību PSRS. *Diena*, 1991, 23. janvāris, 1., 4. lpp.
39. Kas ir VSGK? *Rīgas Balss*, 1991, 13. februāris, 2. lpp.
40. Kas stāv aiz OMON? *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 6. februāris, 2. lpp.
41. Kastbergs, L. Frakcijas „Līdztiesība” preses konference. *Cīņa*, 1991, 25. janvāris, 3. lpp.
42. Klimkāne, Ā. Kā azotē perinās bandītisms? *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 17. janvāris, 1. lpp.
43. Kompartijas torte jeb nekādas politikas? *Rīgas Balss*, 1991, 9. janvāris, 2. lpp.
44. Krapāne, L. Gorbunovs pieļauj referendumu iespējamību Latvijā. *Diena*, 1991, 24. janvāris, 1. lpp.
45. Krapāne, L. Lems LR Prokuratūra. *Diena*, 1991, 18. janvāris, 1. lpp.
46. Krapāne, L. Turpmāk sargās milicija. *Diena*, 1991, 25. janvāris, 1. lpp.
47. Krievkalns, I. Rubiks „Beretes” nepazīst. *Atmoda*, 1991, 29. janvāris, 12. lpp.
48. Kriseļovs, S. Komandora soļi. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 17. janvāris, 2. lpp.
49. Kķesteris, A. Šobrīd! *Atmoda*, 1991, 15. janvāris, 2. lpp.
50. Levits, E. PSRS tiesiskā atbildība par notikumiem Baltijā. *Diena*, 1991, 2. lpp.
51. Lapsa, L. Jazovs karaspēku neieveda. *Diena*, 1991, 12. janvāris, 1. lpp.



52. LR AP Preses centrs. Nakts hronika. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 22. janvāris, 1. lpp.
53. Latvijā, PSRS, pasaulē. *Rīgas Balss*, 1991, 23. janvāris, 1. lpp.
54. Līcītis, E. Rīga 20. janvāra naktī. Informācija no LTF frakcijas sēdes. *Lauku Avīze*, 1991, 1. februāris, 1. lpp.
55. Līcītis, E. Kas tā tāda Vislatvijas glābšanas komiteja, ko tā glābj un kā no tās glābties? *Lauku Avīze*, 1991, 1. februāris, 4. lpp.
56. Maršāns, J. Armija konfliktos neiejauksies. *Diena*, 1991, 23. janvāris, 1. lpp.
57. Maršāns, J. Armijas pārstāvju viedokļi. *Diena*, 1991, 16. janvāris, 1. lpp.
58. Maršāns, J. Armija valdību negāzīs. *Diena*, 1991, 19. janvāris, 1. lpp.
59. Maršāns, J. B. Pugo: „Desants tiks izvests.”. *Diena*, 1991, 30. janvāris, 1. lpp.
60. Maršāns, J. P. Čauss: „Desants paliek uz vietas.”. *Diena*, 1991, 1. februāris, 1. lpp.
61. Medenis, Dz. Pirmais upuris. *Diena*, 1991, 17. janvāris, 1. lpp.
62. Medenis, Dz., Punka, I. VSGK pārņem varu LPSR. *Diena*, 1991, 16. janvāris, 1. lpp.
63. Medenis, Dz. Ultimāts Latvijas Republikai. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 1. lpp.
64. Mednis, M. Maskavas vējš pūtīs vēl spēcīgāk. *Atmoda*, 1991, 5. februāris, 2. lpp.
65. Notikumu mozaīka. *Rīgas Balss*, 1991, 16. janvāris, 2. lpp.
66. Ozoliņš, M. A. Vrubļevskis aicina atgriezties. *Diena*, 1991, 8. janvāris, 4. lpp.
67. Podāns, A. Gorbačova solis uz diktatūru. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 15. janvāris, 3. lpp.
68. Podvinskis, R. Asinstraips uz laikmeta sirdsapziņas. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 25. janvāris, 4. lpp.
69. Poltoraka, I. Bērtuļa nakts Rīgas centrā. *Rīgas Balss*, 1991, 23. janvāris, 2. lpp.
70. Poltoraka, I. Kur skatās milicija?... *Rīgas Balss*, 1991, 30. janvāris, 1. lpp.
71. Poltoraka, I. OMON: izmeklēšana turpinās. *Rīgas Balss*, 1991, 1. februāris, 2. lpp.
72. Poltoraka, I. Trīs dienas, kas satricināja Preses namu. *Rīgas Balss*, 1991, 9. janvāris, 1. lpp.
73. Prokošenko, S. Lemj. Cik ilgi? *Kaujas Postenī*, 1991, 24. janvāris, 1. lpp.
74. Pulkvedis V. Alksnis: „Maskava mūs ir pametusi”. *Rīgas Balss*, 1991, 30. janvāris, 2. lpp.
75. Punka, I. Interfronte sāk pilsonisko nepakļaušanos. *Diena*, 1991, 18. decembris, 7. lpp.
76. Punka, I. LKP uzņemas atbildību. *Diena*, 1991, 5. janvāris, 1. lpp.
77. Punka, I. Streiku komiteja par demisiju. *Diena*, 1991, 10. janvāris, 1. lpp.
78. Punka, I. VSGK nepretendē uz varu. *Diena*, 1991, 22. janvāris, 1. lpp.
79. Rietumu izlūkdienesti par iespējamu apvērsumu PSRS. *Diena*, 1990, 22. lpp.
80. Rimšāns, J. Parlamenta aktualitātes. *Rīgas Balss*, 1991, 25. janvāris, 1. lpp.



81. Rīgas OMON ir arī mana kļūda. *Kaujas Postenī*, 1991, 14. februāris, 2. lpp.
82. Semjonovs, V. PSRS parlamenta deputātu preses konference. *Kaujas Postenī*, 1991, 24. janvāris, 1. lpp.
83. Seržants, K. Armija sāk piespiedu iesaukšanu. *Diena*, 1991, 8. janvāris, 1. lpp.
84. Seržants, K. Melnās beretes veic īpašu uzdevumu. *Diena*, 1991, 4. janvāris, 1. lpp.
85. Seržants, K. Mītiņš pie Ministru Padomes. *Diena*, 1991, 11. janvāris, 1. lpp.
86. Seržants, K. OMON atklāja uguni pirmie. *Diena*, 1991, 22. janvāris, 1. lpp.
87. Seržants, K. Uzbrukums milicijas skolai. *Diena*, 1991, 16. janvāris, 3. lpp.
88. Seržants, K. Valdības un Rīgas milicijas dialogs. *Diena*, 1991, 29. janvāris, 4. lpp.
89. Streips, K. Baltijā iespējams apvērsums. *Diena*, 1990, 20. decembris, 1. lpp.
90. Streips, K. Bušam svarīga Gorbačova labvēlība. *Diena*, 1991, 23. janvāris, 2 lpp.
91. Šī „atkarīgā neatkarība”. Ko darīt? *Lauku Avīze*, 1991, 1. februāris, 2. lpp.
92. Trīs vaļi, kuri pārvalda valsti. *Rīgas Balss*, 1991, 25. janvāris, 2. lpp.
93. Valujevs, G. Ēnas un cilvēki. *Diena*, 1991, 16. janvāris, 2., 3. lpp.
94. Valujevs, G. Komunisma rēgs Ķīpsalā. *Diena*, 1991, 4. janvāris, 1. lpp.
95. Vīdauskis, U. Baltijā ieved desantniekus. *Diena*, 1991, 8. janvāris, 1. lpp.
96. Vīdauskis, U. Gorbačovs gatavs uzsākt sarunas. *Diena*, 1991, 30. janvāris, 1., 4. lpp.
97. Vīdauskis, U. Vai tautai jāatstāj Vecrīga? *Diena*, 1991, 16. janvāris, 1. lpp.
98. Vilnītis, J., Zaļūksnis, Dz. Melnās nakts melnie labirinti. *Diena*, 1991, 30. janvāris, 1. lpp.
99. Zaļūksnis, Dz. Figūru pārvietošanās. *Diena*, 1991, 16. janvāris, 1., 2., 3. lpp.
100. Zaļūksnis, Dz. Profesionāļi. *Diena*, 1991, 22. janvāris, 1., 2. lpp.
101. Дубровский, В., Озолс, А. Народ делает выбор. *Советская Латвия*, 1991, 16 января, С. 1
102. Дубровский, В. Стреляли от Бастионной горки. *Советская Латвия*, 1991, 23 января, С. 1, 3
103. Краснов, Б. Разлом. *Единство*, 1991, 18 – 24 февраля, С. 3
104. Лapidус, Э. Позиция оппозиции. *Советская Латвия*, 1991, 24 января, С. 1
105. Лацис, О. Рикошет. *Известия*, 1991, 23 января, С. 3
106. Литвинова, И. Пока политики спорят, десантники отдыхают. *Известия*, 1991, 11 января, С. 2
107. Литвинова, И. Рига: противостояние продолжается. *Известия*, 1991, 17 января, С. 3
108. Литвинова, И. Теперь – трагедия в Риге. *Известия*, 1991, 22 я



109. Литовкин, В. Комментарий военного корреспондента „Известий”. *Известия*, 1991, 11. января, С. 2
110. Меликов, О. Обстановка нагнитається спеціально. Кем и для чего? *Правда*, 1991, 19 января, С. 2
111. Появятся ли „голубые береты” в Латвии? *Советская Латвия*, 1991, 12 января, С. 1, 3
112. Пресс – конференция А. П. Рубикса. *Советская Латвия*, 1991, 29 января, С. 1
113. Рижский Дом печати: чью собственность защищает ОМОН? *Известия*, 1991, 10 января, С. 2
114. Случайность или закономерность? *Известия*, 1991, 22 января, С. 2
115. Трагедия или комедия?! *Единство*, 1991, 18 – 24 февраля, С. 1, 2
116. Хроника горячего месяца. *Единство*, 1991, 21 – 27 января, С. 1

Dokumenti:

1. Aicinājums ANO ģenerālsekretāram Viņa Ekselencei Ksavjera Peresa de Kueljara kungam. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 2. lpp.
2. Kareivji, seržanti un virsnieki. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 2. lpp.
3. KPFSR AP Prezidija Paziņojums. *Atmoda*, 1991, 15. janvāris, 2. lpp.
4. Līgums „Par LR un KPFSR starpvalstu attiecību pamatiem”. *Dienas pielikums. Likumi, lēmumi, oficiālie dokumenti*, 1991, 25. janvāris, 1. lpp.
5. LKP CK paziņojums „Par PSKP CK Latvijas izdevniecību”. *Cīņa*, 1991, 11. janvāris, 2. lpp.
6. LKP CK paziņojums sakarā ar notikumiem 1991. gada 19. – 21. janvārī Rīgā. *Cīņa*, 1991, 25. janvāris, 1. lpp.
7. LR AP atbilde PSRS AP sakarā ar PSRS AP 1990. gada 20. novembra aicinājumu LR AP. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 3/4 82. – 83. lpp.
8. LR AP lēmums „Par LR AP priekšsēdētāja pirmā vietnieka Daiņa Īvāna pilnvarām”. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 175. lpp.
9. LR AP lēmums „Par LR IeM parsonālsastāva komplektēšanu”, *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 182. lpp.



10. LR AP lēmums „Par PSRS iekšējā karaspēka bruņoto iebrukumu Preses namā. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 1/6. lpp.
11. LR AP lēmums „Par sevišķas nozīmes milicijas vienības un PSRS BS noziedzīgās darbības nepieļaujamību LR teritorijā”. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1990, Nr. 48, 2319. lpp.
12. LR AP lēmuma „Par sevišķas nozīmes milicijas vienības un PSRS BS noziedzīgās darbības nepieļaujamību LR teritorijā” darbības apturēšanu. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 177. lpp.
13. LR AP lēmums „Par vienotas pašaizsardzības komisijas izveidošanu”. *Latvijas Republikas Augstākās Padomes un Valdības Ziņotājs*, 1991, Nr. 5/6, 181. lpp.
14. LR AP Parlamentārās izmeklēšanas slēdziens. *Diena*, 1992, 9. jūlijs, 4. lpp.
15. LR AP Prezidija un LR MP paziņojums. *Diena*, 1990, 22. decembris, 6. lpp.
16. LR AP priekšsēdētāja A. Gorbunova runa 1991. gada 1. februārī Federācijas padomes sēdē Maskavas Kremļī. *Diena*, 1991, 6. februāris, 2. lpp.
17. LR Ārlietu ministrijas paziņojums Visiem pasaules valstu parlamentiem un valdībām. *Neatkarīgā Cīņa*, 1991, 17. janvāris, 1. lpp.
18. LR MP Rīkojums Nr. 21 – r. *Diena*, 1991, 23. janvāris, 2., 3. lpp.
19. PSRS prezidenta M. Gorbačova paziņojums. *Cīņa*, 1991, 25. janv., 12. lpp.
20. VSGK Piebilde paziņojumam. *Cīņa*, 1991, 5. februāris, 4. lpp.
21. VSGK politiskais paziņojums. *Cīņa*, 1991, 29. janvāris, 3. lpp.
22. Paziņojums. *Diena*, 1991, 15. janvāris, 2. lpp.
23. Saeimas izmeklēšanas komisijas LR AP un MP darbības izvērtēšanas ziņojums. *Labrīt*, 1994, 29. jūnijs, 6. lpp.
24. Saeimas izmeklēšanas komisijas LR AP un MP darbības izvērtēšanas ziņojums. *Labrīt*, 1994, 30. jūnijs, 14. lpp.
25. Saeimas izmeklēšanas komisijas LR AP un MP darbības izvērtēšanas ziņojums. *Labrīt*, 1994, 1. jūlijs, 14. lpp.
26. Заявление Вселатвийского комитета общественного спасения. *Советская Латвия*, 1994, 12 января, С. 1

LITERATŪRA

Monogrāfijas un zinātniskā literatūra:

1. Baškers, J. A. u. c. *Latvija, kur tavi dēli*. Rīga: Biedrība „Latvie apvienība”, 2007. 536 lpp.



2. Bērziņa, I., Vahers, J. *Lūzums. No milicijas līdz policijai*. Rīga: Nordik, 2006. 295 lpp.
3. Bleiere, D. (sast.). *Latvija 1985. – 1996. gadā. Notikumu hronika*. Rīga: N.I.M.S., 1996. 136 lpp.
4. Bleiere, D. u. c. *Latvijas vēsture. 20. gadsimts*. Rīga: Jumava, 2005. 444 lpp.
5. Blūzma, V. u. c. *Latvijas valsts atjaunošana 1986 – 1993*. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1998. 528 lpp.
6. Blūzma, V. u. c. *Nevardarbīgā pretošanās: Latvijas neatkarības atgūšanas ceļš 1945 – 1991*. Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2008. 639 lpp.
7. Dinevičs, D. u. c. *Latvija – PSRS karabāze. 1939 – 1998: materiāli un dokumenti par Padomju armijas atrašanos Latvijā un tās izvešanu*. Rīga: Zelta grauds, 2006. 359 lpp.
8. Jundzis, T. (red.). *Janvāra barikādes kā tautas pretestības forma totalitārajam režīmam un tās mācības*. (Starptautiska konference sakarā ar barikāžu atceres 10 gadadienu Baltijas valstīs. 2001. gada 19. janvāris.). Rīga: Latvijas Zinātņu akadēmija, 2001. 100 lpp.
9. Jundzis, T. *Latvijas drošība un aizsardzība*. Rīga: Junda, 1995. 572 lpp.
10. Ritenis, J. *Diplomātiskā cīņa par Latvijas Republikas Suverenitātes atjaunošanu*. Rīga: Latvijas Universitātes žurnāla „Latvijas Vēsture” fonds, 1999. 248 lpp.

Publikācijas zinātniskajā literatūrā:

1. Ieviņa, S., Kreituse., L. Atmosferas perioda atmiņas kā vēstures avots. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2000, Nr. 3, 55. - 67. lpp. Kur ievietot?
2. Pinte, I. Zemessardzes veidošanās: atspoguļojums dokumentos un presē. *Latvijas Vēsture: Jaunie un Jaunākie Laiki*, 2008, Nr. 2, 61.- 70. lpp.

Nozīmīgākās publikācijas laikrakstos:

1. Biķe, I., Zaļūksnis, Dz. Janvāris, 1991. gads: OMON un trešais spēks. *Diena*, 1994, 21. oktobris, 2. lpp.
2. Biķe, I., Zaļūksnis, Dz. Janvāris, 1991. gads: OMON un trešais spēks. *Diena*, 1994, 15. novembris, 2. lpp.
3. Biķe, I., Zaļūksnis, Dz. Janvāris, 1991. gads: OMON un trešais spēks. *Diena*, 1994, 13. decembris, 3. lpp.
4. Biķe, I., Zaļūksnis, Dz. Janvāris, 1991. gads: OMON un trešais spēks. *Diena*, 1995, 13. janvāris, 3. lpp.
5. Biķe, I., Zaļūksnis, Dz. Janvāris, 1991. gads: OMON un trešais spēks. 20. janvāris, 3. lpp.



6. Biķe, I., Zaļūksnis, Dz. Janvāris, 1991. gads: OMON un trešais spēks. *Diena*, 1995, 13. aprīlis, 3. lpp.
7. Jurkāns, J. Latvija 1991. gada janvārī un augustā. *Latvijas Vēstnesis*, 1996, 21. augusts, 1., 7. lpp.
8. Peters, J. Rietumi Borisu negribēja. *Republika.lv*, 2006, 7. – 13. jūlijs, 32., 33. lpp.
9. Sūna, D. Latvijas – PSRS – Krievijas attiecības, 1990 – 1992. *Diena*, 1992, 20. augusts, 2. lpp.
10. Sūna, D. Latvijas – PSRS – Krievijas attiecības, 1990 – 1992. *Diena*, 1992, 21. augusts, 2. lpp.
11. Sūna, D. Latvijas – PSRS – Krievijas attiecības, 1990 – 1992. *Diena*, 1992, 25. augusts, 2. lpp.
12. Sūna, D. Latvijas – PSRS – Krievijas attiecības, 1990 – 1992. *Diena*, 1992, 27. augusts, 2. lpp.
13. Sūna, D. Latvijas – PSRS – Krievijas attiecības, 1990 – 1992. *Diena*, 1992, 1. septembris, 2. lpp.
14. Sūna, D. Latvijas – PSRS – Krievijas attiecības, 1990 – 1992. *Diena*, 1992, 3. septembris, 2. lpp.
15. Zīle, Ļ. Latvija 1991. gada janvārī un augustā. *Latvijas Vēstnesis*, 1996, 21. augusts, 7. lpp.

